

El sistema gallec de caixes d'estalvi en perspectiva històrica, segles XIX-XX*

per Elvira Lindoso Tato, Joan Carles Maixé Altés, Margarita Vilar Rodríguez

RESUM:

Des de la seva creació les caixes d'estalvi van estar molt lligades a l'entorn local i regional. De fet, la seva expansió extrarregional ha estat un fenomen recent. El sistema gallec de caixes va adquirir característiques pròpies com a conseqüència del seu precoç desenvolupament, dins un context d'endarreriment econòmic i manca d'urbanització. Una primera conclusió és que, històricament, Galícia es troba més a prop de la mitjana espanyola des d'un punt de vista de l'estalvi, que no pas del creixement. Les trameses d'emigrants van tenir un paper clau dins d'aquesta caracterització de Galícia com a plaça de passiu. En els anys d'entreguerres, es van produir transformacions importants al sistema financer gallec. Les caixes van contribuir a l'establiment d'un règim d'assegurances socials obligatòries, mitjançant la Caixa Gallega de Previsió Social. L'impacte envers el sector famílies va ésser notable. La seva importància actual és el resultat d'un llarg procés que, malgrat l'intervencionisme franquista, ha permès a aquestes institucions aconseguir la maduresa orgànica definitiva. La desregularització del sistema financer, a l'últim quart del segle XX, va afavorir a Galícia la concentració d'entitats i l'expansió extrarregional.

PARAULES CLAU:

Caixes d'estalvi, història financera, història empresarial, anàlisi regional, Galícia, Espanya.

ABSTRACT:

Right from their inception savings banks were closely linked to their regional environment and their expansion nationwide has been a relatively recent phenomenon. The Galician network of savings banks acquired its own particular set of peculiarities because of its relatively early evolution in a context of economic backwardness and negligible urban development. One might conclude that, historically speaking, Galicia was at this time closer to the Spanish average in terms of savings deposits than with respect to economic growth. Emigrants' remittances played a key role in this. The inter-war period was witness to important changes in the Galician financial system, when savings banks contributed to the creation of a system of mandatory social security in the shape of the 'Caja Gallega de Previsión Social', an institution which had a considerable impact on the family sector. Their current importance is the result of a long process which, in spite of state interference during Franco's dictatorship, has led these institutions to organic maturity. The deregulation of the financial sector in the last quarter of the twentieth century favoured concentration and nationwide expansion for at least some of the banks.

KEY WORDS:

Savings banks, financial history, business history, regional analysis, Galicia, Spain.

* Traducció de Vicent Gomis. L'article arribà a la redacció de *Recerques* l'any 2002.

Introducció

La història de les caixes d'estalvi espanyoles s'ha realitzat tradicionalment a través del tractament individualitzat d'algunes entitats. En la majoria dels casos, aquestes institucions han estat estudiades amb un esperit commemoratiu allunyat d'una *business history* de qualitat. No obstant això, existeixen notables excepcions com ara l'obra de J. Nadal i C. Sudrià o els treballs de M. Titos, a soles o juntament amb J. López Yepes.¹ També s'hi ha realitzat diversos estudis generals i aproximacions al sector sota el prisma del sistema financer, com els de G. Tortella, S. Martín-Retortillo, J. R. Cuadrado Roura, S. Martín Aceña, J. Revell i P. Tedde.²

Recentment, han aparegut nous treballs i iniciatives que aventuren un futur molt encoratjador entorn al coneixement de les caixes d'estalvi espanyoles. M. Titos ha estudiat el sector en els períodes 1853-1962 i 1835-1874, mentre que A. P. Martínez Soto ha aprofundit en el paper econòmic i social de les caixes durant el segle XIX.³ Així mateix, s'estan incorporant nous estudis regionals que comencen a cobrir un buit en aquest àmbit. És el cas de F. Cabana per a Catalunya, A. P. Martínez Soto i J. Cuevas per a les caixes llewantines, F. Carnero per a Canàries i J. C. Maixé per a Balears i la comunitat asturiana.⁴ Així mateix, J. C. Maixé, E. Lindoso i M. Vilar han realitzat

1. J. NADAL i C. SUDRIÀ, *Història de la Caixa de Pensions*, Barcelona, Caixa de Pensions i Edicions 62, 1983; M. TITOS, *La Caja General de Ahorros y Monte de Piedad de Granada, 1891-1978. Aportación al estudio de la historia económica de Andalucía*, Granada, Caja General de Ahorros y Monte de Piedad de Granada, 1979; M. TITOS i J. LÓPEZ YEPES, *Historia de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (1702-1970)*, 2 vols., Madrid, Caja de Ahorros de Madrid, 1995.

2. G. TORTELLA, «La evolución del sistema financiero de 1856 a 1868», *Ensayos sobre la economía española a mediados del siglo XIX*, Madrid, Ariel-Banco de España, 1970, 17-146; G. TORTELLA, «Las magnitudes monetarias y sus determinantes», G. TORTELLA (dir.), *La banca española en la Restauración. Política y finanzas*, Madrid, Banco de España, vol. I, 1974, 459-534; S. MARTÍN-RETORTILLO, *Crédito, banca y cajas de ahorros*, Madrid, Tecnos, 1975; J. R. CUADRADO ROURA i J. E. VILLENA, *Las Cajas de ahorros y los desequilibrios regionales*, Sevilla, Instituto de Desarrollo Regional-Universidad de Sevilla, 1978; P. MARTÍN ACEÑA, «Desarrollo y modernización del sistema financiero, 1844-1935», N. SÁNCHEZ ALBORNOZ (ed.), *La modernización económica de España 1830-1930*, Madrid, Alianza, 1985, 121-146; J. REVELL, *El futuro de las Cajas de ahorro. Estudio de España y del resto de Europa*, Madrid, FIES, CECA, 1989; P. TEDDE, «La naturaleza de las cajas de ahorros: sus raíces históricas», *Papeles de Economía Española* 46, 1991, 2-11.

3. M. TITOS, «Las cajas de ahorros (1853-1962)», P. MARTÍN ACEÑA i M. TITOS, *El sistema financiero en España. Una síntesis histórica*, Granada, Universidad de Granada, 1999; J. LÓPEZ YEPES i M. TITOS, *Braulio Antón Ramírez (Las cajas de ahorros en el siglo XIX)*, Valladolid, Caja España, 2000; A. P. MARTÍNEZ SOTO, «Las cajas de ahorros españolas en el siglo XIX: entre la beneficencia y la integración en el sistema financiero», *Revista de Historia Económica* 3, 2000, 585-628; A. P. MARTÍNEZ SOTO, «Las Cajas de Ahorros españolas en el siglo XIX», *Papeles de Economía Española* 97, 2003, 174-204; F. COMÍN, «Las cajas de ahorros en la España contemporánea (1835-2000)», *Ibercaja, una aportación al desarrollo económico y social, 1876-2001*, Saragossa, Ibercaja, 2001, 29-48; B. ANTÓN RAMÍREZ, *Montes de Piedad y Cajas de Ahorros. Reseña histórica y crítica*, Madrid, Aribau, 1876; P. MARTÍN ACEÑA, «Las cajas de ahorro en la historia económica española», *Economistas* 98, 2003.

4. F. CABANA, *Caixes i Bancs de Catalunya*, 4 vols., Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995-1999; A. P. MARTÍNEZ SOTO i J. CUEVAS, «El papel de las Cajas de Ahorros españolas en la captación del pequeño ahorro desde una perspectiva regional, 1876-1936», *VII Congreso de la Asociación de Historia Económica*, Saragossa, 2001; F. CARNERO LORENZO, «Las cajas de ahorros en Canarias. Una perspectiva histórica», F. CARNERO i J. NÚEZ (coord.), *Empresa e his-*

en diferents treballs una aproximació interregional i un estudi de les caixes atlàntiques gallegues.⁵ Finalment, M. Titos ha estudiat el cas andalús.⁶

El recent número monogràfic de *Papeles de Economía Española*, commemorant el 75è aniversari de la CECA, ha presentat un excel·lent estat de la qüestió. A més a més, ha aportat específicament noves dades sobre la pròpia CECA. Respecte a aquest últim tema destaquen en particular els treballs de F. Comín i del mateix amb E. Torres.⁷ Finalment, el pròxim congrés de l'Asociación Española de Historia Económica, el 2005, dedicarà una sessió monogràfica a les caixes d'estalvi.

En definitiva, als últims temps assistim a un nou impuls en l'estudi d'aquestes entitats. S'hi estan introduint nous supòsits metodològics renovats que incorporen nous punts de vista. Podem subratllar-ne alguns: l'aprofundiment en els sistemes regionals de caixes i l'anàlisi interregional del sector; la dinàmica caixes-bancs en el sistema financer espanyol a llarg termini; el punt de vista de la història empresarial aplicat a l'evolució del tipus de negoci i a l'àmbit de la gestió, juntament amb el desenvolupament institucional i corporatiu; i, finalment, hem de destacar la incidència tradicional de les caixes en el sector famílies i la progressiva incorporació del sector empresarial al negoci de les caixes en aquest últim quart de segle.

Tradicionalment, les caixes estigueren lligades a l'entorn local i regional. De fet, la seva expansió extraregional és un fenomen tardà que s'ha produït en l'últim quart del segle xx. Per tant, és interessant l'anàlisi d'aquestes entitats sota el punt de vista regional. Si ens centrem en l'àmbit gallec veurem que, malgrat alguna monografia publicada sobre determinades entitats, manquem d'una visió conjunta del sector a llarg termini.⁸ No obstant això, la immediata

toria en Canarias, Fundación FYDE-Caja de Ahorros, 2001; J. C. MAIXÉ, «Las cajas de ahorro y el desarrollo económico balear (siglos xix y xx)», *Estudios d'Història Econòmica* 17, 2001, 101-137. J. C. MAIXÉ, «Las cajas de ahorro y la financiación del desarrollo regional asturiano», *Papeles de Economía Española. Economía de las comunidades autónomas* 20, 2003, 287-309.

5. J. C. MAIXÉ, E. LINDOSO i M. VILAR, «Savings Banks and Regional Economic Growth in Spain in the 19th and 20th Centuries», *Savings Banks as a Financial Institutions: Role, Performance and Impact*, Glasgow, Centre for Business History in Scotland, 2001; J. C. MAIXÉ (dir.), *El ahorro de los gallegos. Orígenes e historia de Caixa Galicia (1876-2002)*, la Corunya, Fundación Caixa Galicia, 2003.

6. M. TITOS, *El sistema financiero de Andalucía, tres siglos de historia (1740-2000)*, Sevilla, Consejería de Economía y Hacienda, 2003.

7. F. COMÍN, «La Confederación Española de Cajas de Ahorros: asociación representativa, caja de cajas y proveedora de servicios (1928-2003)», *Economistas* 98, 2003, 36-45; F. COMÍN i E. TORRES, «Una historia urgente de la Confederación Española de Cajas de Ahorros», *Papeles de Economía Española* 97, 2003, 246-284.

8. F. SAGREDO, A. O. CANTERA i A. ORTEGA GÓMEZ, *Historia de una institución gallega. Cajas de Ahorros-Monte de Piedad de La Coruña y Lugo 1876-1976*, Madrid, CECA, 1976; J. F. FORNIES, *Historia de una institución la Caja General de Ahorros y Monte de Piedad de El Ferrol 1902-1977*, Madrid, Caja de Ahorros de Ferrol, 1977; M. J. FACAL, «O sistema financeiro galego da segunda metade do século xix», *Agalia* 2, 1983, 71-92; J. A. ALONSO, «La banca y la economía de Galicia en el primer tercio del siglo xx», *España, 1898-1936: Estructura y cambio*, Madrid, Universidad Complutense, 1984; i M. SOAGE, «O Sistema financeiro e a economía galega, o papel das caixas de aforro», L. CARAMÉS VIETTES (dir.), *As entidades financeiras e o seu papel no desenvolvemento de Galicia*, Santiago de Compostela, Fundación Luis Tilve, 1994, 43-48.

publicació de la història empresarial de les caixes de la Corunya suposarà un seriós avanç, ja que dites entitats reunien el segment més important de l'estalvi gallec.⁹

En aquest article pretenem donar una visió conjunta i de llarg termini de les entitats d'estalvi a Galícia. Per fer-ho, anem a establir una periodització per etapes, tot partint dels factors institucionals i econòmics que configuraren de manera específica a les caixes gallegues. La dinàmica del sector l'analitzarem en termes agregats, però sense perdre de vista l'enfocament empresarial i microeconòmic. S'ha de tenir en compte que les caixes d'estalvi estigueren sotmeses a una gestió i a unes polítiques empresarials molt variades, on hi confluien les directrius governamentals i la idiosincràsia pròpia de les entitats, que en molts períodes de la seva història gaudiren d'amplis marges d'autonomia.

Així, desenvoluparem el tema en sis seccions. La primera fa referència als prolegòmens, centrats en la primera caixa de la Corunya de 1842. La segona s'ocupa del període d'enlairament de les caixes a Galícia, entre 1876 i 1905, sota l'impuls dels governs de la Restauració. La tercera posa de manifest la consolidació de l'eix atlàntic, és a dir, el lideratge de les caixes de la façana marítima dins de l'eix la Corunya-Vigo en el període d'entreguerres. La quarta comprèn la llarga etapa d'intervenció del sistema de caixes gallec que s'inicia amb l'ocupació franquista durant la Guerra Civil i s'estén fins el començament dels setanta. La cinquena incideix en la progressiva bipolarització del sistema gallec de caixes d'estalvi entre 1974 i 2002, amb el nou marc competitiu i l'impuls de les caixes del nord i del sud com a artífexs de l'actual situació. Finalment, com a conclusió, situarem el sistema gallec dins d'una perspectiva interregional.

Abans d'entrar en matèria, però, cal fer referència als problemes derivats d'unies sèries que discorren al llarg d'uns 150 anys. Així, hem optat per treballar quasi sempre a preus constants. Per evitar excessives distorsions en els valors hem utilitzat una base intermitja, els preus de 1950. El deflector emprat és el de L. Prados, usant el seu PIB a cost dels factors.¹⁰

Els orígens. Les caixes com a entitats benèfiques i socials

Les vicissituds a què estigué sotmesa la política espanyola de la primera meitat del segle XIX marcaren el desenvolupament de determinades institu-

9. MAIXÉ, *El aborro de los gallegos...*

10. Índex del PIB real, en pessetes constants de 1950, utilitzant el deflector de L. PRADOS DE LA ESCOSURA, *Spain's gross domestic product, 1850-1993, Quantitative Conjectures*, Madrid, Universidad Carlos III, Working Paper 95-06, Economic Series 2, 1995, taula D. 3, 176-178. Actualitzat fins el 2002 mitjançant la Fundación Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (FBBVA), *Informe Económico 2000*, Bilbao, FBBV, 2001; i *Anuario Estadístico de España (AEE)*, 2002. Al conjunt de l'article, quan es parle de preus constants de 1950, s'entén que és sota les característiques ací descrites.

cions economicosocials. Algunes d'elles, com ara les caixes d'estalvi, havien proliferat a Europa i, amb endarreriment, foren introduïdes a Espanya. Tot i així, amb el pas del temps arrelarien profundament en el país. Després de les guerres napoleòniques, la restauració d'una monarquia ancorada en el vell absolutisme implicà el desterrament d'intel·lectuals i polítics progressistes. Molts d'ells hagueren d'emigrar a França i Anglaterra i no pogueren tornar fins la desaparició del règim absolutista el 1833. La nova filosofia liberal que s'instaurà a partir d'aquell moment vingué acompanyada d'un reformisme laic, d'arrel krausista, republicà i obrerista. Dins d'aquest marc ideològic, la previsió i l'estalvi, com a valors socialment desitjables, obtingueren un ampli eco en la *publicística* de l'època. D'aquesta manera quallà una filosofia que, doctrinalment, procedia de la tradició anglesa i que s'havia consolidat en alguns països europeus, especialment a França.

Durant aquests anys el sistema financer espanyol tingué un escàs desenvolupament institucional. Fins el 1856, durant la dècada moderada, no es promulgaren les dues primeres lleis d'ordenació bancària. No obstant això, hi hagué una institució oficial que sí que tingué una notable importància en la captació de l'estalvi privat, la Caja General de Depósitos (1852-1868). Durant poc més d'una dècada aquesta entitat tingué un paper preeminent en la captació del passiu, per damunt de les caixes i els bancs.¹¹

QUADRE 1

Cronologia de les entitats d'estalvi gallegues

<i>Nom de l'entitat</i>	<i>Període d'activitat</i>	<i>Causa de l'aturada d'activitat</i>
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña	1842-1861	Fallida
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña	1876-1943	Canvi de nom per fusió amb C. A. y M. P. de Lugo
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Santiago	1880-1979	Fusió amb Caixa Galicia
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Pontevedra (C. A. y M. P. Municipal de Pontevedra)	1880-1940	Fallida. Expedient de liquidació: 1940-1948
C. A. y M. P. de Vigo (Caja de Ahorros Municipal de Vigo-Caixa Vigo)	1880-1999	Fusió amb Caixa Pontevedra i Caixa Ourense
Caja de Ahorros del Ejército y la Armada del Ferrol	1890-1914	
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Lugo	1897-1943	Absorció per la C. A. y M. P. de la Coruña.
C. A. y M. P. del Círculo Católico de Obreros de Ferrol (Caja General de Ahorros y M. P. de Ferrol)	1902-1977	Fusió amb la C. A. y M. P. de La Coruña y Lugo, la nova entitat és la C. A. de Galicia (Caixa Galicia)
Caja de Ahorros y Monte de Piedad del Círculo Católico de Obreros de Orense	1909-1928	

11. L. GONZALO, *El Tesoro público y la caja general de depósitos 1852-1868. Un estudio sobre la deuda flotante en España a mediados del siglo XIX*, Madrid, Instituto Estudios Fiscales, 1981.

<i>Nom de l'entitat</i>	<i>Període d'activitat</i>	<i>Causa de l'aturada d'activitat</i>
Caja de Ahorros del Sindicato Agrícola de Pontevedra	1917-1929	No causà baixa oficial en el Registro Gral. de Cajas. Abans de 1929, però, ja no realitzava cap activitat.
Caja de Ahorros del Sindicato Agrícola de Mondoñedo	1919-1927	
Caja de Ahorros Provincial de Pontevedra	1929-1999	Fusió amb Caixa Vigo i Caixa Ourense
Caja de Ahorros Provincial de Orense (Caixa Ourense)	1933-1999	Fusió amb Caixa Vigo i Caixa Pontevedra
Caja Rural Provincial de La Coruña	1946-1986	Fusió amb Caixa Galicia
Caja Rural Provincial de La Coruña	1946-1986	M. P. de Ferrol
Caja Central de Cooperativas Rurales de Ahorro y Préstamo (Caja Rural Provincial de Orense)	1965-1987	Fusió amb Caixa Galicia
Caja Rural Provincial de Lugo (Caixa Rural de Lugo)	1966	
Caja de Ahorros Provincial de Lugo	1968-1980	Fusió amb Caixa Galicia
Caja Rural Provincial de Pontevedra	1971-1986	Fusió amb Caixa Galicia
Caja de Ahorros de Galicia (Caixa Galicia)*	1978	Neix amb la fusió de la C. A. y M. P. de La Coruña y Lugo amb la C. G. de A. y M. P. de Ferrol
Caixa Nova	2000	Neix amb la fusió de Caixa Vigo, Caixa Ourense i Caixa Pontevedra

Font: Archivo del Banco de España (ABE), BP c. 104, 117, Memòries de les entitats; *Memorias históricas de Caja Madrid*; F. TERRÓN, *Las cajas rurales españolas. Nacimiento, auge y perspectivas del cooperativismo agrario crediticio en España*, Granada, Instituto del Desarrollo Regional de la Universidad de Granada, 1987.

* La Caja Rural de León (1947-1991) s'integrà el 1992 en Caixa Galicia.

El primer impuls institucional a les caixes d'estalvi partí dels governs liberals que, el 1835, legislaren sobre la previsió i l'estalvi populars.¹² Des del punt de vista social, la nova llei emparava la previsió i l'estalvi al servei de l'individualisme de la societat burgesa. En l'àmbit econòmic, incitava la formació de xicotets capitals que fomentaren la igualtat d'oportunitats entre les classes i, en l'àmbit polític, defensava l'estabilitat social davant la violència revolucionària del moviment obrer. Finalment, el legislador acabà definint un model amb un cert caràcter intervencionista.

La primera caixa gallega es va fundar al caliu d'aquesta mesura legislativa. S'instal·là a la Corunya el 1842, simultaniejant la seva activitat amb un mont de pietat. Ambdues institucions nasqueren gràcies a l'impuls de la Sociedad Económica de Amigos del País i a l'ajuda de l'Ajuntament de la ciutat.

Aquesta primera entitat fou una caixa modesta, nascuda a recer de cert desenvolupament urbà on una elit de tarannà liberal donà suport a aquesta

12. Reial Ordre (RO) de 3 d'abril de 1835.

iniciativa.¹³ Inicialment, les caixes estigueren molt limitades a l'entorn urbà i, de fet, les primeres caixes benèfiques gallegues es gestaren en aquest marc, mantenint aquest perfil urbà fins pràcticament la Guerra Civil.

La feblesa del punt de partida no és sorprenent, donat l'endarreriment econòmic gallec. En realitat, no existia cap metròpoli que poguera exercir de difusora del creixement econòmic, és a dir, no existí un impuls productiu a les ciutats gallegues amb capacitat de contagiar. S'hi produïren alguns brots localitzats, que només començaren a tenir alguna entitat en l'entorn de la Corunya a finals de segle.¹⁴ El panorama de l'economia gallega continuà sotmès a la situació de l'agricultura. L'enfonsament de la manufactura rural del lli a partir de 1830, com a resultat de la competència del tèxtil cotoner mecanitzat de procedència extraregional, eliminà una de les fonts de liquiditat i de consum de la major part de la població de Galícia. Les dues alternatives possibles, com assenyala J. Carmona, foren l'emigració o l'orientació cap a una agricultura comerciable en el marc de la dotació de recursos naturals del país.¹⁵ Aquesta segona via avançà lentament a causa de l'atomització de les explotacions i de la freqüència de la parceria pecuària.

La conjuntura urbana de la Corunya en els anys centrals del segle no havia entrat encara en la seva etapa més dinàmica i aquest primer assaig de caixa no es consolidà. Hi hagué diferents factors conjunturals que contribuïren al seu fracàs. En primer lloc, les mesures desregularitzadores, iniciades el 1856 amb la Ley de Bancos de Emisión i la Ley de Sociedades de Crédito, no l'afavoriren: es liberalitzà el sistema financer però això perjudicà al crèdit minorista i incentivà la creació de cases d'empenyorament.¹⁶ En segon lloc, en matèria de caixes d'estalvi, el Govern havia desenvolupat una política molt intervencionista.¹⁷ La seva voluntat reguladora assimilà les caixes a establiments municipals de beneficència amb caràcter públic. Els seus excedents monetaris havien de canalitzar-se a la recentment creada Caja General de Depósitos que, seguint el model francès, estava al servei de la reorganització del deute i la despesa pública. Aquestes expectatives crearen alarma entre els impositors que retiraren els seus dipòsits.

Això succeí a la caixa de la Corunya. La desconfiança del públic, unit a un robatori que es produí el 1855 a la dipositaria del mont de pietat ubicada a l'Ajuntament, alteraren la situació patrimonial de la precària caixa d'estalvis. Finalment, el 1861, es realitzà una subhasta per liquidar als creditors. L'estat

13. El 1852 assolí la xifra més alta d'imposicions, 43.823 pessetes, mentre que els seus préstecs ascendien a 144.120 pessetes. El nombre d'impositors no superava les cent persones. Archivo General de la Administración (AGA), MG, BP c. 5642.

14. J. CARMONA, *El atraso industrial de Galicia*, Barcelona, Crítica, 1990; i E. LINDOSO, *Empresas y empresarios en La Coruña, 1830-1914*, Madrid, Fundación Empresa Pública, 1999.

15. CARMONA, *El atraso industrial...*

16. M. MONTERO, *Bases para la investigación del préstamo y la usura en la sociedad del siglo XIX*, Madrid, CECA, 1983.

17. Reial Decret (RD) de 29 de juny de 1853. Vegeu també P. TEDDE, «La formación de la economía liberal en España: el contexto de las primeras cajas de ahorros», *Papeles de Economía Española* 97, 2003, 15-27.

de la institució empitjorà progressivament malgrat que s'emprengueren noves accions el 1863 que no reeixiren. La crisi de 1866, que s'havia fet efectiva dos anys abans, afectà la producció agrícola i al conjunt de la població espanyola, amb repercussions a Galícia que, sens dubte, no contribuïren a la bona marxa del projecte de restauració de la caixa. En definitiva, aquest primer fracàs de la Corunya constata la feblesa del punt de partida. La caixa *berculina* no superà el centenar d'impositors. Una dada, tot i així, en consonància amb els 2.888 impositors que, per terme mitjà, dipositaren els seus estalvis, entre 1839 i 1855, a alguna de les nou caixes establertes a tota Espanya.¹⁸

La fase d'enlairament (1876-1905)

Institucionalment, l'impuls definitiu de les caixes d'estalvis fou sota el cicle polític conservador de la Restauració. El nou govern es trobà amb un sistema financer col·lapsat com a conseqüència de l'ensulada, entre 1866 i 1874, de gran part de l'edifici bancari espanyol.¹⁹ El decret d'Echegaray, de març de 1874, suprimí la banca d'emissió, atorgant-ne el monopoli al Banc d'Espanya. Així mateix, el 1884, s'imposà de manera definitiva la circulació fiduciària única. L'expansió extraregional de la banca privada fou tardana i no es produí fins ben entrat el segle xx. L'únic banc que disposà d'una xarxa densa de sucursals cap a la fi del segle fou el Banc d'Espanya, que, el 1885, disposava de quaranta-dues sucursals.²⁰ La reforma induí a la concentració bancària i al reforçament de la banca lligada al sector públic, tendència que és mantingué fins el 1914.

Tanmateix, aquesta reorganització situà al tram minorista i popular del sistema financer en un caos absolut. Les cases d'empenyorament i la usura havien assolit nivells molt elevats. M. Titos explica que, el 1873, a Madrid, hi havia 203 prestadors i a la premsa es publicaven més de vint-i-cinc anuncis diaris al respecte.²¹ En condicions així, el govern es veié obligat a donar una eixida a aquesta problemàtica: legislar en favor de les caixes d'estalvi. La nova llei reconegué l'autonomia estatutària de les caixes, tot i que l'executiu es reservava el dret a aprovar els seus estatuts.²² Es promovia l'educació en l'estalvi per mitjà de les caixes escolars i, finalment, es concedí a les caixes la categoria d'instituts benèfics, sotmesos a les exempcions fiscals corresponents.

El nou marc institucional afectà el conjunt d'entitats financeres gallegues. Els primers bancs s'havien creat el 1856 (Banco de La Coruña) i el 1864

18. MAIXÉ, LINDOSO i VILAR, «Savings Banks...».

19. G. TORTELLA, *Los orígenes del capitalismo en España*, Madrid, Tecnos, 1973.

20. L. CASTAÑEDA, *El Banco de España (1874-1900). La red de sucursales y los nuevos servicios financieros*, Madrid, Banco de España, Estudios de Historia Económica, 41, 2001.

21. TITOS, «Las cajas de ahorros...»

22. Llei de 29 de juny de 1880.

(Banco de Santiago i la Sociedad de Crédito y Fomento de Vigo), però només el Banco de La Coruña superà la crisi financera dels anys seixanta. Amb la reforma Echegaray aquest banc d'emissió optà per la seva fusió amb el Banc d'Espanya.²³ Paral·lelament, els seus gestors fundaren la societat Crédito Gallego, que fou l'última entitat bancària gallega creada en el segle XIX. Precisament aquesta societat de crèdit impulsà el naixement de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña el 1876, amb la participació d'importants personatges de la burgesia local, vinculats al món empresarial.²⁴

Durant l'últim quart de segle s'assentaren les bases del que foren durant molt de temps les institucions d'estalvi més representatives de la regió. El 1880 entraren en funcionament les caixes de Santiago, Pontevedra i Vigo. Més endavant, el canvi de segle fou testimoni d'un nou impuls fundador amb la creació de les caixes de Lugo (1897), Ferrol (1902) i Ourense (1909), com es pot veure al quadre 1. Curiosament, la majoria d'aquestes caixes procedien de la iniciativa d'emprenedors i associacions locals, com ara les societats econòmiques d'amics dels països, els banquers, els comerciants i els industrials. Les caixes del Ferrol i d'Ourense, en canvi, lligaren el seu desenvolupament al desenvolupament dels seus patrocinadors, els Cercles d'Obrers Catòlics de les seves respectives ciutats. Aquesta dependència limità la seva activitat als socis dels cercles obrers, de manera que la seva situació no fou gaire pròspera fins la Primera Guerra Mundial. Durant aquesta primera etapa podríem dir que les caixes gallegues estigueren promogudes, en major mesura que a d'altres regions, per la iniciativa del sector privat. Únicament la de Vigo mantingué un major nexa amb la corporació municipal. D'altra banda, malgrat l'aparició de noves entitats, les caixes de la Corunya i Santiago lideraren l'estalvi gallec durant l'etapa de la fi del segle.

QUADRE 2

Participació dels dipòsits de les caixes gallegues en el conjunt espanyol
(en percentatge)

Període	%	Període	%
1874-1879	0,12	1910-1919	2,69
1880-1899	0,71	1920-1929	1,92
1890-1899	2,06	1930-1935	3,01
1900-1909	2,86	1943-1949	4,58

Font: AEE, excepte en els següents casos: TORTELLA, *Las magnitudes monetarias...*, vol. I, 544-545; Estadístiques de les *Memorias Caja Madrid*, anys 1915-1918, 1928-1930 i 1931-1935.

23. M. J. FACAL, *El efecto de las leyes bancarias de 1856 en Galicia: El caso del Banco de emisión de La Coruña 1857-1875*, tesi doctoral inèdita, 2003.

24. Encara que s'instal·len la caixa i el mont simultàniament, el Monte de Piedad no començarà a funcionar de forma regular fins el 1889.

La participació dels dipòsits gallecs en el conjunt dels dipòsits de les caixes d'estalvi espanyoles oscil·là entre el 0,12% a principis de la Restauració i el 2,86% de la primera dècada del segle xx (quadre 2). En termes per càpita, les impositcions de les caixes d'estalvi gallegues estaven a considerable distància de les espanyoles, només en l'últim terç del segle xx es produí una relativa aproximació (quadre 3). El lent accés del públic a aquestes institucions quedà palès en les xifres d'impositors. En efecte, a Espanya hi havia escassament quaranta mil impositors el 1874, el 1900 n'existien ja dos-cents cinquanta mil a tot el país i no és fins el període 1915-1925 que se superà la xifra del milió d'impositors. A Galícia, la quota de vint mil impositors no s'assolí fins després de la Primera Guerra Mundial.

En aquesta etapa, els dipòsits gallecs es concentraren en les entitats de la província de la Corunya. Fins el 1902, la caixa de Santiago captà un volum de recursos de clients superior al de la caixa de la Corunya. Posteriorment s'inicià la recuperació de la caixa *herculina*, tendència que momentàniament s'alterà en els anys 1905 i 1906, a causa del procés de liquidació del Crèdit Gallego, la societat de crèdit sota la qual s'havia creat la caixa (quadre 4).

De fet, s'estaven produint tendències divergents en ambdues economies urbanes. La Corunya protagonitzà certa realització industrial cap al final del segle xix que, sens dubte, fou relativament suau si la comparem amb altres zones d'Espanya. No obstant això, el major dinamisme empresarial de la Corunya imprimí una nova orientació a la conjuntura econòmica. D'una banda, les indústries de transformació de la pesca, el tràfic de mercaderies del port i el moviment d'emigrants a ultramar afavoriren l'economia marítima. De l'altra, la repatriació de capitals, els primers passos del sector elèctric gallec i la construcció del ferrocarril mostren una nova dinàmica inversora.²⁵ Una situació que contrasta amb la conjuntura compostel·lana: la ciutat de Santiago s'havia estancat demogràficament i econòmicament.

Des del punt de vista estatal, el desenvolupament bancari de l'últim quart del segle xix afavorí que els bancs espanyols desenvoluparen polítiques de dipòsits remunerats a través de les seves seccions d'estalvi. En aquests anys, les taxes de creixement dels dipòsits de bancs i caixes espanyoles foren semblants, malgrat que la crisi de final de segle provocà la caiguda de dits recursos. Tanmateix, els bancs suportaren millor la situació gràcies a les repatriacions de capitals que es produïren després de la pèrdua de l'imperi insular.²⁶

25. J. CARMONA, «La economía del siglo xx: una panorámica», *Papeles de Economía Española* 16, 1996, 3-16; i LINDOSO, *Empresas y empresarios...*

26. Els dipòsits bancaris estrictament d'estalvi —per tant, homologables a les impositcions de les caixes vuitcentistes— entre 1875 i 1879 estaven a l'entorn dels 219 milions de pessetes de mitjana anual. A la dècada següent s'havien multiplicat per dos i abans de 1900 tornaren a duplicar-se, assolint la xifra de mil milions de pessetes constants de 1950. Per al mateix període, les xifres de les caixes superen en un 30% els dipòsits bancaris, però amb tendència a reduir la distància, ja que a finals de segle la diferència mitjana és del 18%. Vegeu MAIXÉ, LINDOSO i VILAR, «Savings banks...».

QUADRE 3
Percentatge dels dipòsits regionals per càpita de les caixes respecte del dipòsit per càpita espanyol

	AND	ARA	AST	BAL	CANA	CANT	CASL	CASM	CAT	CVAL	EXT	GAL	MAD	MUR	NAV	PBAS	RIO
1860-69	82,48						111,05		223,13	75,41			1161,59			138,19	
1900-09	49,33	42,21	27,76	157,03	2,04	80,89	25,51		211,23	162,14	1,36	26,81	587,54	12,99	55,00	479,16	38,58
1910-19	27,61	64,76	39,20	150,35	6,45	113,92	36,42	0,39	235,07	174,08	10,37	25,97	331,72	10,25	48,05	678,87	35,17
1920-29	12,99	73,26	24,55	143,28	25,23	105,33	58,17	0,30	284,46	156,82	22,16	19,76	155,42	10,20	103,79	739,41	17,80
1930-39	9,96	78,01	19,76	185,11	34,63	89,20	65,12	0,24	333,82	97,67	22,18	31,83	90,90	13,93	170,47	600,99	10,15
1940-49	12,51	156,76	35,40	156,65	41,40	53,48	77,93	0,77	356,55	63,43	21,56	47,49	47,21	18,61	268,63	525,67	158,11
1960-69	46,41	122,77	56,44	149,21	34,20	84,40	73,67	29,56	270,19	98,99	31,36	73,54	46,48	37,53	148,22	280,65	165,63
1970-79	51,30	125,95	58,95	141,47	54,30	85,39	90,96	62,69	200,54	93,06	44,18	87,71	61,00	50,25	144,41	197,19	167,45
1980-89	61,40	115,98	58,54	111,58	52,90	88,83	112,91	90,12	158,44	88,62	68,56	71,48	92,78	77,53	141,43	161,93	147,92
1990-99	52,62	106,35	60,28	113,79	44,22	81,12	114,19	87,11	189,34	81,31	62,72	74,09	97,07	78,85	139,44	145,89	125,40

Font: AEE, excepte en els següents casos: TORTELLA, *Las magnitudes monetarias...*, vol. I, 544-545; Estadístiques de les *Memorias Caja Madrid*, anys 1915-1918, 1928-1930 i 1931-1935; *Anuario Estadístico del Banco de España* (AEBE), 1983-1985; AEE, 2000; i L. GERMÁN, E. LLOPIS, J. MALUQUER DE MOTES i S. ZAPATA (eds.), *Historia económica regional de España siglos XIX y XX*, Barcelona, Crítica, 2001, 565. El valor per càpita a través del cens coincident o bé el més pròxim extrapolat.

Per la seva part, les caixes gallegues captaren l'estalvi popular durant el segle XIX pràcticament en solitari, sense gaires interferències dels bancs. Açò canvià amb el nou segle, justament quan es produí l'expansió bancària. Per últim, hauríem d'assenyalar que els dipòsits de les caixes gallegues es mostraren sensibles a la nova acceleració de l'emigració al final del segle, deixant palesa una tendència del sistema de caixes gallegues que tindrem ocasió d'analitzar més endavant (quadre 4).

En general, durant els seus primers cinquanta anys d'existència, les caixes i monts de pietat espanyols no només emprengueren una tasca de captació de recursos i foment de l'estalvi, sinó que també promogueren una important oferta de crèdit. Aquesta última se situà en el tram minorista per mitjà dels productes netament diferenciats del crèdit bancari. Aquesta era l'activitat bàsica desenvolupada pels monts de pietat. Consistia en un microcrèdit a baix interès, vinculat a la subsistència de les rendes més febles. El promotor i gestors de les caixes vuitcentistes consideraren aquesta activitat com l'obra benèfica per antonomàsia i el mitjà idoni per a lluitar contra la usura dels prestadors particulars i les cases d'empenyorament.

Ara bé, el sosteniment financer de les entitats i la remuneració dels estalvis confiats pels impositors exigien polítiques d'actiu més contundents. Els instruments d'aquesta política foren dos: el primer i més tradicional fou la cartera de valors, el segon era un nou producte incorporat per moltes caixes espanyoles —a Galícia ho féu especialment la compostel·lana—, el préstec sobre valors fermes.²⁷ Ambdues polítiques cercaven la rendibilitat que la pràctica benèfica dels monts no podria proporcionar.

L'anomenat préstec sobre paper anava dirigit a una clientela amb major nivell de renda, ja que la disponibilitat de valors era pròpia de les classes urbanes acomodades. Aquest grup de clients no cercava usualment resoldre els problemes de subsistència immediata, sinó treure el major partit als seus capitals. Amb aquest objectiu dipositaven una garantia de considerable valor, amb un elevat grau de liquiditat i amb un baix cost d'emmagatzematge. Aquestes característiques eren atractives per a les caixes i, al mateix temps, els prestataris seguien rebent els rendiments dels seus títols i, a més a més, disposaven de liquiditat addicional. Entre 1862 i 1867 els préstecs sobre paper representaven l'1,3% de les operacions realitzades i un 60% del capital prestat.²⁸

27. La casuística és molt diversa segons les entitats. Hi hagué casos realment singulars com la Caja de Oviedo. Aquesta entitat introduí el 1903-1908 els préstecs personals en compte corrent, que consistien en dirigir la liquiditat disponible en tresoreria cap als prestataris privats. Coneguts homes de negocis i empreses admetien aquests capitals a un 5% d'interès «contribuyendo con esta protección a sostener estos establecimientos benéficos». MAIXÉ, «Las cajas de ahorro y la financiación...».

28. A. P. MARTÍNEZ SOTO, «Las cajas de ahorros españolas en el siglo XIX: entre la beneficencia y la integración en el sistema financiero», *Revista de Historia Económica* 3, 2000, 585-628.

QUADRE 4

Dipòsits de les principals caixes d'estalvi gallegues, 1885-1910
(en milions de pessetes constants de 1950)

Entitat	1885	1890	1895	1900	1905	1910
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña	2,73	6,39	11,20	15,80	13,78	40,03
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Santiago	2,30	8,06	15,08	19,98	18,53	20,96
Caja de Ahorros Municipal de Vigo	n. d.	n. d.	n. d.	n. d.	7,53	5,80
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Pontevedra	0,08	0,52	0,63	0,50	n. d.	n. d.
Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Lugo	-	-	-	1,14	1,38	4,01
Caja de Ahorros y M. P. del Círculo Católico de Ferrol	-	-	-		0,07	0,87
Caja de Ahorros y M. P. del Círculo Católico de Orense	-	-	-		-	0,05

Font: Memòries de la CA-MP Madrid, de la CA-MP de la Corunya i de la CA-MP de Santiago. Els dipòsits de la CA de Vigo de 1900 corresponen a l'any 1902. Els de la CA-MP de Lugo de 1900 i 1910 corresponen als anys 1904 i 1913 respectivament. Els dipòsits de la CA-MP de Ferrol de 1905 i 1910 corresponen als anys 1903 i 1912. La dada de la CA y MP de Orense el 1910 correspon a l'any 1911.

A Galícia, fins la Primera Guerra Mundial, la província de la Corunya acaparà, com a mínim, les tres quartes parts del crèdit sobre penyora (quadre 5). Els préstecs sobre robes i joies del mont de pietat de la Corunya superaren els de Santiago a l'últim quart del segle. Durant la dècada de 1880, l'import de crèdit sobre paper de la caixa compostel·lana fou equivalent al crèdit que es concedí sobre joies i robes, però en la dècada següent el seu volum cresqué fins a representar el doble de l'import agregat dels altres dos, situació que es mantingué amb oscil·lacions fins la Primera Guerra Mundial.²⁹

29. No és possible establir la comparació amb la caixa de la Corunya a partir de les memòries de l'entitat, donat que les seves estadístiques no desagreguen l'import dels préstecs sobre paper.

QUADRE 5

Préstecs dels monts de pietat, 1885-1935
(en milions de pessetes constants de 1950)

<i>Any</i>	<i>la Corunya</i>	<i>Lugo</i>	<i>Ourense</i>	<i>Pontevedra</i>	<i>Galícia</i>
1885	0,7	n. d.	n. d.	0,2	0,9
1895	1,5	n. d.	n. d.	0,7	2,2
1902	2,5	n. d.	n. d.	0,6	3,2
1911	8,0	0,4	0,1	0,9	9,4
1915	7,4	0,4	n. d.	1,3	9,2
1920	4,4	0,3	0,1	0,8	5,6
1924	22,0	0,4	0,1	1,9	24,4
1929	36,6	0,5	0,2	33,7	71,0
1935	58,2	0,7	1,2	44,4	104,5

Font: Memòries de la Caja de Ahorros de Madrid.

Aquesta faceta demostra que les caixes gallegues començaren a desenvolupar des de ben prompte una activitat econòmica diferenciada de l'estrictament benèfica i social. La caixa de la Corunya dirigí les seves inversions, preferentment, a la cartera de valors (quadre 6). La participació d'aquesta sobre les imposicions assolí quasi el 80% el 1906, mentre que els préstecs no representaven ni la cinquena part dels seus recursos aliens. Reforçar la cartera de valors fou l'eixida més comú. D'aquesta manera les entitats espanyoles cercaren col·locacions més rentables als seus passius i un mitjà per garantir els préstecs benèfics del mont, ja que, històricament, l'activitat dels monts sempre fou deficitària.

QUADRE 6

Dipòsits i inversions de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad
de La Coruña (en milions de pessetes)

<i>Any</i>	<i>Dipòsits</i>	<i>Inversions creditícies</i>	<i>Cartera de valors</i>	<i>Taxa cobertura</i>
1885	0,28	-	0,09	0,30
1891	0,67	0,08	0,29	0,56
1895	1,06	0,17	0,35	0,49
1900	1,67	0,12	1,23	0,81
1906	1,98	0,29	1,56	0,93

Font: Memòries de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña.

Un simple mostreig de la clientela de les caixes ens pot ajudar a entendre el paper d'aquestes entitats en el segle XIX. La Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña tenia, majoritàriament, membres del servei

domèstic, dones sense professió i menors d'edat. Només el 2% dels clients eren considerats propietaris i l'1% pertanyia al comerç. De manera semblant, a la caixa de Santiago, segons l'opinió dels seus gestors, la majoria del seus impositors es distribuïa entre la classe llauradora i els veïns de la vila. Per consegüent, a la Galícia del canvi de segle la clientela de les caixes pertanyia majoritàriament a les classes populars.³⁰

En resum, podem dir que en aquesta fase d'enlairament, la finalitat primordial d'aquestes institucions fou de promoure l'estalvi entre les classes més desfavorides i combatre la usura. Un clar exemple ens el dona la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Santiago, que rebaixà, el 1899, el límit màxim de les imposicions per a afavorir l'accés de les classes menys acomodades a l'estalvi. Els seus gestors intentaren reconduir la creixent afluença de capitals dins dels trams màxims admissibles, afavorint el flux cap als trams inferiors. Aquesta decisió era producte d'una mentalitat que dirigia tot l'esforç de la caixa i el mont a fomentar l'estalvi popular. Tanmateix, aquesta mesura topà amb la realitat, disminuï el flux de les imposicions i, més endavant, es veieren obligats a autoritzar de nou les imposicions en els trams superiors.

La consolidació de l'eix atlàntic (1906-1935)

Durant el primer terç del segle xx, Galícia continuà sent una regió fonamentalment agrícola. No obstant això, s'hi produïren algunes transformacions importants en la seva estructura productiva: d'una banda, el sector agropecuari es veié afavorit per la seua progressiva integració en el mercat espanyol a través de les exportacions de vaccí i per l'extinció del sistema foral. Pel que fa a la indústria, el desenvolupament de les conserves, gràcies de la introducció dels nous procediments tècnics, exercí forts efectes d'arrossegament sobre altres activitats com ara la pesca industrial, la construcció naval i la siderometal·lúrgia.

Tots aquests canvis no aconseguiren que Galícia remuntara el desavantatge del 40%, en termes de PIB, respecte a la mitjana espanyola. Tanmateix, en l'àmbit regional, les transformacions provocaren una reestructuració sectorial de la població activa (el 1900, 5,9% de la població activa era industrial i el 1930, 14,7%) i un desenvolupament dels nuclis urbans que es beneficiaren de l'exòde rural i del desenvolupament industrial. Aquest era el cas de la Corunya i Vigo, dos centres portuaris de la Galícia atlàntica molt relacionats amb les creixents activitats pesqueres i amb els circuits comercials nacionals i internacionals. De fet, les principals indústries de la regió estaven situades en les seues àrees metropolitanes.

30. Memòries de les entitats.

QUADRE 7

Dipòsits de les principals caixes gallegues
(en milions de pessetes constants de 1950)

Entitat	1915	1920	1925	1930	1935
C. A. y M. P. de La Coruña	47,8	38,1	57,5	103,6	176,4
C. A. y M. P. de Santiago	22,9	19,5	27,9	39,9	46,2
C. A. Municipal de Vigo	5,8	3,4	18,1	106,7	145,5
C. A. y M. P. de Pontevedra	n. d.	0,2	n. d.	0,7	0,6
C. A. Provincial de Pontevedra (1929)	-	-	-	2,7	3,3
C. A. y M. P. de Lugo	3,4	n. d.	2,4	2,9	4,1
Caja de Ahorros del Círculo Católico de Ferrol*	0,8	0,6	0,8	1,5	15,5
Caja de Ahorros del Círculo Católico de Orense	n. d.	0,03	0,03	-	-
Caja de la Diputación de Orense (1933)	-	-	-	-	9,5

Font: Memòries de la Caja de Madrid; ABE, BP, c. 104.

Entre parèntesis l'any de fundació.

*Des de 1931 s'anomena Caja General de Ahorros y Monte de Piedad de Ferrol.

El desenvolupament de les caixes gallegues durant aquests anys cal situar-lo dins aquest marc: un període en què el binomi Santiago-la Corunya de l'etapa vuitcentista donà pas a l'eix atlàntic integrat per Vigo i la Corunya. Precisament en aquests dos nuclis urbans emergents estaven situades dues de les tres caixes d'estalvi més importants de la Galícia de l'època: la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña i la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Vigo, les quals, juntament amb la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Santiago, lideraven el sector a la regió. Aquestes entitats convivia amb altres de menor importància: la Caja Municipal de Pontevedra, la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Lugo i les caixes de Ferrol i Ourense. Aquestes últimes mantingueren, fins la Guerra Civil, un volum de negoci modest en un mercat molt localitzat (quadre 7).³¹ Al llarg del període d'entreguerres, s'afegiran a les existents la Caja Provincial de Pontevedra (1929) i la Caja de la Diputación de Orense (1933) —que cobrí el buit existent a la ciutat després de la desaparició de la caixa del Círculo Católico en 1928. Persistia, per tant, el fort perfil urbà d'aquestes entitats. En realitat, l'accés directe de les caixes als àmbits rurals gallecs no es produí fins després de la Guerra Civil. Fou en aquest període quan s'inicià l'autèntica expansió de la seva xarxa d'oficines per la geografia gallega.

31. En realitat, hem d'assenyalar que les caixes de Ferrol i Ourense no eren entitats independents sinó que pertanyien als Cercles Catòlics d'Obrers de les respectives ciutats. Per tant, el seu grau d'autonomia i la seva capacitat de maniobra eren molt inferiors a les de la resta d'entitats. A més a més, hi ha altres caixes de menor entitat que es creen a Galícia durant el primer terç del segle' xx: la Caja de Ahorros del Sindicato Agrícola de Pontedeume (1917) i la Caja de Ahorros del Sindicato Agrícola de Mondoñedo (1919) (quadre 1). Cap d'elles arribà a la dècada dels trenta.

Les entitats gallegues participaren de la corrent expansiva del conjunt de caixes espanyoles durant aquest període. Aquest desenvolupament es reflectí tant en el nombre d'impositors com en el volum de dipòsits, que augmentaren de manera espectacular. Tanmateix, aquesta tendència comú seguí models distints en els dos nuclis principals de l'estalvi gallec. Per una banda, la caixa de la Corunya, recentment emancipada del Crédito Gallego (1905), començà una etapa de desenvolupament i innovació en què aconseguí captar una part cada cop major de l'estalvi familiar local dins un marc quasi absent de competència.³² Prova d'açò és que, entre 1905 i 1913, el nombre de llibretes i els seus capitals es triplicaren. Paral·lelament, aparegueren nous productes financers com ara els préstecs hipotecaris (1905), que es convertiren en una de les principals operacions d'actiu de la caixa en el període d'entreguerres (quadre 8).³³

QUADRE 8

Préstecs hipotecaris concedits
(mitjanes anuals en pessetes constants de 1950)

<i>Període</i>	<i>La Corunya</i>	<i>Santiago</i>	<i>Ferrol</i>
1914-1918	8.170.370	418.687	-
1919-1924	10.097.843	299.005	-
1925-1930	25.091.506	480.953	492.230
1931-1935	38.147.329	1.575.704	5.126.896

Font: balanços de les entitats.

Mentrestant, la caixa d'estalvis de Vigo experimentava un desenvolupament més moderat. La seva evolució estigué condicionada per la forta competència que el Banco de Vigo exercia en el mercat financer local. Aquesta entitat, fundada el 1900 i molt arrelada a l'economia de la ciutat, articulava el seu negoci entorn a la captació de l'estalvi local i les trameses d'emigrants. Des del punt de vista de les aplicacions, desenvolupà una política inversora molt activa en la indústria. El marc de competència al que havien de fer front les caixes de la Corunya i Vigo no era, per tant, comparable els anys anteriors a la Primera Guerra Mundial.

L'impacte bèl·lic sobre l'economia gallega, de manera semblant a la resta d'Espanya, desencadenà una conjuntura extraordinària de la qual alguns sectors econòmics es beneficiaren. Durant aquells anys, les caixes gallegues i

32. S'ha de tenir en compte que, a la ciutat de la Corunya, després de la liquidació del Crédito Gallego, el panorama financer es reduïa a una constel·lació de comerciants banquers i a la Caja de Ahorros y Monte Piedad de La Coruña. Fins a la creació del Banco de la Coruña, el 1918, no hi hagué, altres entitats de caràcter local actuant a la ciutat.

33. La Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña començarà a concedir els primers préstec hipotecaris a la dècada dels noranta del segle XIX, tot i que d'una forma molt marginal i puntual.

espanyoles hagueren de fer front a una doble problemàtica: d'una banda, es disparà la demanda de crèdit sobre penyora als monts de pietat a causa dels estralls que provocava la carestia general en els àmbits populars; de l'altra, les entitats patiren la pèrdua de confiança del públic i la retirada massiva de dipòsits com a conseqüència de les incerteses bèl·liques. Un cop superat el moment de crisi, les institucions tornaren a guanyar-se l'apreci del públic i les imposicions recuperaren la tendència a l'alça. Paral·lelament, la tasca social de les entitats d'estalvi continuà funcionant per mitjà del microcrèdit dels monts de pietat. Per tant, les caixes gallegues aconseguiren salvar el difícil escenari amb èxit.

El panorama bancari regional registrà també alguns canvis. D'una banda, el Banco de Vigo aprofità l'aflorament industrial i el tràfic marítim de la conjuntura bèl·lica. En aquest context, la seva gestió es dinamitzà i inicià una política d'expansió regional molt activa.³⁴ D'altra banda, l'1 de febrer de 1918 obrí les portes la primera oficina del Banco de La Coruña. Aquesta entitat naixia amb l'esperit de fomentar l'activitat industrial i comercial de la ciutat *herculina*.³⁵ En definitiva, durant aquests anys aparegueren nous agents que alteraren el mapa financer gal·lec.

No obstant això, les veritables transformacions del mercat financer gal·lec es produïren després de la crisi de postguerra. Així, a mitjan anys vint, la confluència de diversos esdeveniments provocà variacions en l'equilibri de forces internes del mercat financer gal·lec. El punt de partida seria la fallida del Banco de Vigo el 1925.³⁶ L'enfonsament d'aquesta entitat tingué greus conseqüències, en primer lloc, per a la mateixa ciutat, que es quedà sense la principal entitat financera local, i, en segon lloc, per a la caixa de Vigo, que s'hagué d'encarregar de la seva liquidació. Aquesta crisi va traslladar el protagonisme bancari regional a la ciutat de la Corunya, que es convertí, definitivament, en la capital financera de Galícia. Al quadre 7 es pot observar l'explosió de saldos d'estalvi de la caixa de Vigo, després d'absorbir bona part del mercat minorista que havia quedat orfe a la ciutat. De forma paral·lela es produí la consolidació de les dues caixes de l'eix atlàntic gal·lec. Ambdues entitats es convertiren en les grans canalitzadores de l'estalvi familiar a la regió. D'altra banda, la caixa de Santiago perdé terreny a causa d'una economia local excessivament lligada als cicles agraris.

Cobrint el buit deixat per la desaparició del Banco de Vigo, s'expandiren dos establiments de la Corunya. L'entitat que millor sabé aprofitar aquesta oportunitat fou el Banco Pastor (1925), que es constituí en societat anònima

34. El Banco de Vigo aconseguí multiplicar per sis els seus guanys entre 1914-1919. Com a conseqüència d'açò, entre el 1919 i el 1923, creà les seves primeres 15 sucursals, fruit d'una política expansiva molt agressiva. ALONSO, *La banca y la economía...*

35. El projecte per a la seva creació prengué forma en una assemblea de la Agrupación Popular Coruñesa que considerava indispensable la creació d'un banc per impulsar l'economia local. De fet, el Banco de La Coruña es convertí en l'única entitat bancària existent a la ciutat després de la liquidació del Crédito Gallego el 1905.

36. El tancament d'aquesta entitat s'emmarcava dins la crisi bancària espanyola dels primers anys de la Dictadura, entre 1924 i 1926.

quan el Banco de Vigo estava tancant les seves portes.³⁷ Des del moment de la seua fundació, el banc de la Corunya es convertí en l'entitat bancària més important de Galícia. El Banco de La Coruña també tragué profit de la nova situació. Aquesta entitat, gràcies a la seva política moderada, havia aconseguit superar sense dificultats la crisi de postguerra. Finalment, es produí l'accés definitiu al mercat gallec de la banca de fora de la regió, especialment dels bancs madrilenys i bascs que, després de la Primera Guerra Mundial, estaven en ple procés d'expansió extraregional. Aquesta evolució cal entendre-la en un marc d'impuls legislatiu i associatiu molt estimulant per a la banca privada, a partir de la Ley de Ordenación Bancaria i la creació del Consejo Superior Bancario (1921).

Les caixes gallegues no romangueren al marge dels profunds canvis que tingueren lloc en l'estructura i els equilibris interns del sector bancari regional. Des de la segona meitat dels anys vint, aquestes entitats veieren refermada la seua posició en el mercat financer, gràcies al bon aprofitament de la «política difusora de l'estalvi» que l'Estat fomentava. Els esforços per captar els recursos dels xicotets estalviadors i guanyar la confiança del públic es materialitzaren en un increment continu dels impositors i dels dipòsits.³⁸ Els resultats globals del conjunt de les caixes foren positius, malgrat la major competència de les seccions d'estalvi d'un sistema bancari en expansió. En realitat, la lluita per la captació del passiu a Galícia fou molt important, tenint en compte, si més no, que a la dècada dels trenta es produí una gran caiguda de l'estalvi procedent de la immigració.

Els canvis experimentats en el passiu de les entitats tingueren un fidel reflex en les seves polítiques d'inversió. En la configuració de la cartera inversora influïren també les reformes legislatives del període. El nou règim d'estalvi popular establia clares directrius en aquesta direcció.³⁹ En general, les caixes gallegues seguiren repartint les seves inversions entre la cartera de valors i els crèdits. Ara bé, el pes de la inversió creditícia millorà respecte el segle XIX. Mentrestant, a la cartera de valors anaren desapareixent els valors estrangers durant els anys de la gran depressió (quadre 9).

37. L'origen d'aquesta casa fou Banca de Jaime Dalmau y Pastor, fundada el 1776. El 1919, Rodríguez Pastor va posar-se al capdavant de l'empresa, convertint-la en una entitat de referència dins del conjunt de la banca privada espanyola. Vegeu A. LÓPEZ PRADO, «La Coruña y el ahorro gallego, con algunos apuntes sobre la política monetaria y las entidades de crédito», *Presente y futuro de La Coruña*, la Corunya, Instituto José Cornide de Estudios Coruñeses, 1983-1984, 305.

38. En realitat, la caixa de la Corunya, durant aquests anys, es trobava consolidant una expansió territorial que havia començat el 1918, amb l'obertura de la seva primera oficina a Betanzos. A partir d'aquest moment i fins a la guerra civil, instal·là set noves sucursals, totes elles a la província de la Corunya: Ortigueira, Melide, Carballo (1928), Cee i As Pontes (1929), Noia (1931) i Arzúa (1932). La resta d'entitats gallegues no obriran sucursals fins després de la guerra civil. Ni tan sols ho féu la caixa de Vigo, malgrat que s'ho havia proposat durant els anys vint.

39. El Reial Decret Llei de 21 de novembre de 1929 regulava la política d'inversions, als articles 64-85.

QUADRE 9

Inversió d'explotació de les caixes respecte als actius totals (AT)
(en pessetes constants de 1950)

	AT	% inversió en valors	% inversió creditícia	coeficient
<i>La Corunya</i>				
1925	69.609.081	63,0	29,9	92,9
1929	99.733.391	64,0	28,7	92,7
1932	163.677.993	65,7	22,3	88,0
1935	225.075.068	70,3	21,0	91,2
<i>Santiago</i>				
1925	31.116.758	85,3	9,4	94,7
1929	40.281.206	85,7	14,0	99,7
1932	46.129.115	74,9	12,6	87,5
1935	50.725.576	88,4	4,7	93,1

Font: balanços de les entitats. Els anys triats estan condicionats per la disponibilitat de balanços.

Aquesta etapa de consolidació fou acompanyada per una tendència a la cooperació entre les entitats gallegues paral·lela a la corrent associativa nacional i internacional. No obstant, la iniciativa en la regió, que partí de la caixa de Vigo, tingué cert caràcter precursor. Només s'ha de tenir en compte que la gallega fou la segona federació de caixes d'estalvi a Espanya, després de la basco-navarresa, i coetània a la de Castella la Vella. En un curt període de temps, entre 1925 i 1926, s'activaren els Estatuts que donaren inici a la Federación de las Cajas de Ahorro de Galicia. La nova federació integrava a bona part de les caixes gallegues i la seva finalitat principal era el foment de l'estalvi, la col·laboració i l'auxili mutu. Les confederacions d'estalvi regionals foren el precedent institucional de la CECAB, constituïda a Madrid el 1928.⁴⁰

En realitat, les caixes espanyoles durant el primer terç del segle xx foren capaces d'aprofundir en dos vessants que es convertiren a llarg termini en el seu factor diferencial. D'una banda, incrementaren la seva participació en el sistema financer i, de l'altra, accentuaren el seu component social. El motor d'aquest canvi fou la progressiva substitució del concepte de beneficència pel de previsió social. En efecte, durant aquests anys es produí la implantació a Espanya de les primeres formes de previsió social. L'instrument polític fou l'Instituto de Reformas Sociales (IRS) (1903), que havia posat de manifest la voluntat d'intervenció de l'Estat en aquesta matèria. El 1908 es creà l'Instituto Nacional de Previsión (INP) i immediatament el Ministeri de Governació, a proposta de l'IRS, temptejà a la disposició de les caixes d'estalvi com a possibles col·laboradores del sistema. Finalment, assumiren

40. A l'article 177 de l'Estatut de 1929 s'obligava les caixes a agrupar-se en federacions regionals o bé a inscriure's directament a la CECAB. ABE, BP, c. 83.

un paper rellevant com a corretges de transmissió en el sistema estatal de previsió social.⁴¹

Les entitats gallegues també s'incorporaren progressivament a aquest moviment previsor. S'encarregaren, especialment, de les operacions relatives a les pensions de jubilacions i els subsidis de maternitat (quadres 10 i 11). El punt de partida d'aquesta tasca se situa el 1921, any en què es creà la Caja Regional Gallega de Previsión per al règim de retir obligatori. Els seus principals promotors foren persones vinculades a la caixa de Santiago, a la Federación Mindoniense de Sindicatos Católicos i alguns banquers compostel·lans.⁴² Des del moment de la seva fundació difongué l'obra del retir obrer i l'obligació patronal d'inscriure-hi els assalariats. De fet, la Caja Regional Gallega no practicà cap operativa específica relacionada amb l'estalvi, només la derivada de la seva activitat amb l'INP. Era l'encarregada d'administrar els capitals recaptats, encara que sempre sotmesa al control de l'Instituto. Els avanços obtinguts per la institució durant aquest període foren inqüestionables, especialment si tenim en compte que Galícia era una regió bàsicament agrícola, amb una taxa d'assalariats inferior a la mitjana espanyola.⁴³

QUADRE 10

Subsidis de maternitat concedits per províncies
(import en pessetes)

Anys	Nombre de subsidis concedits			Import total
	La Corunya	Lugo	Ourense	
1923	2	-	-	350
1924	113	-	1	8.450
1925	145	4	4	12.200
1926	116	1	3	10.500
1927	122	-	2	12.200
1928	100	2	2	12.450
1929	117	1	5	19.050
1930	192	6	4	24.600

Font: memòries de la Caja Gallega de Previsión.

41. Per a un tractament en profunditat d'aquest tema, vegeu M. LARANA, «Examen histórico y análisis crítico del origen, aparición, implantación y desenvolvimiento de los Seguros Sociales en España», *Moneda y Crédito* 15, 1945, 23-39; C. HERMIDA i E. GARCÍA SÁNCHEZ, «El retiro obrero obligatorio en España; génesis y desarrollo (1917-1931)», *Estudios de Historia Social* 14, 1980, 7-61; A. MAZUECOS JIMÉNEZ, «La política social socialista durante el primer bienio republicano; trabajo, previsión y sanidad», *Estudios de Historia Social* 14, 1980, 75-94; NADAL i SUDRIÀ, *Historia de la Caixa de Pensions...*; A. SOTO CARMONA, *El trabajo industrial en la España contemporánea, 1874-1936*, Madrid, Anthropos, 1989; M. TITOS, «La respuesta histórica de las cajas de ahorros a las demandas de la sociedad española», *Papeles de Economía Española* 46, 1991, 12-37.

42. Informació més detallada sobre la història de l'entitat a MAIXÉ, *El aborro de los gallegos...*, capítol 2.

43. El règim de retir obrer aprovat el 1921 disposava d'un sistema de capitalització compartit per l'Estat i els empresaris. Les dues províncies atlàntiques —que tenien un percentatge major de població— registraren un major nombre d'inscripcions i de subsidis per maternitat (quadres 10 i 11).

QUADRE 11
Afiats al retir obrer per províncies
(estructura en percentatge)

Anys	La Corunya	Lugo	Ourense	Pontevedra	Total
1921	50,0	11,8	1,9	36,1	13.910
1922	55,6	5,9	8,4	29,8	11.326
1923	49,9	13,3	1,4	35,3	9.626
1924	31,4	15,1	6,6	46,8	13.653
1925	22,4	9,6	4,0	63,9	15.458
1926	53,3	6,7	2,1	37,7	16.304
1927	39,9	10,5	3,2	46,2	21.379

Font: memòries de la Caja Regional Gallega de Previsión, 1921-27.

La població activa masculina gallega el 1930 era de 641.000 habitants. GERMÁN, LLOPIS, MALUQUER DE MOTES i ZAPATA (eds.), *Historia económica regional...; Historia económica regional...*

Un altre aspecte destacat de la política de les caixes durant els anys d'entreguerres fou el seu enfortiment institucional. Les caixes isqueren reforçades després de l'enfrontament amb els bancs. La situació s'havia enterbolit com a conseqüència de la creixent intromissió de la banca privada en els seus àmbits d'actuació.⁴⁴ La regularització del sector es produí amb la legislació de les caixes de 1926 i 1929 que, més endavant, culminà amb l'*Estatuto para Cajas Generales de Aborro Popular* del 14 de març de 1933. D'aquesta manera, els anys de la República coronaren el procés d'implantació de la previsió social a Espanya i consolidaren el paper de les caixes d'estalvi. L'estatut de 1933 definí el perfil de les caixes respecte a la resta d'entitats de crèdit, confirmà el seu caràcter social i delimità les seves inversions. En conjunt, l'esperit subjacent a tots els canvis legislatius realitzats durant aquests anys es mantingué més o menys vigent fins a la reforma de Fuentes Quintana de 1977.

En general, durant el període d'entreguerres, les caixes gallegues experimentaren grans transformacions, de manera paral·lela a les que experimentaven els hàbits financers i al ritme de creixement de les ciutats. En escassament vint anys, l'increment de recursos i l'ordenació legislativa havien posat les bases per a una nova etapa històrica en l'esdevenir d'aquestes institucions. Els establiments modestes del segle XIX al servei dels més desafavorits s'havien convertit en unes institucions dedicades, cada cop més, a la consolidació de capitals de les economies domèstiques. La gestió de les caixes madurà al caliu dels durs contratemps polítics, econòmics i socials a què hagueren

44. Arran de la llei Cambó de 1921 s'inicià l'expansió extraregional de la banca. La creació de sucursals i la disputa per la captació de passiu enfrontà als bancs amb les caixes. La creació per la mateixa llei del Consejo Superior Bancario (CSB), on la banca tenia un pes important, reforçà la seva capacitat de pressió a l'hora d'aconseguir disposicions legals favorables per part del Govern.

d'afrontar-se durant aquest anys.⁴⁵ L'increment dels recursos disponibles difuminà el caràcter exclusivament benèfic de les caixes i les proporcionà una naturalesa més econòmica que les introduí competitivament en el sistema financer. Les precursoras en executar aquest nou paper a Galícia foren les caixes de la Corunya i de Vigo. La resta de caixes seguiren la seva estela fins que foren, finalment, incorporades a algunes d'aquestes entitats durant l'últim quart de segle.

Activitat financera en un sistema intervingut (1936-1973)

Les caixes gallegues resistiren l'embat de la guerra amb una notable capacitat d'adaptació a la duresa de l'entorn econòmic i social. Galícia, des del primer moment, quedà sota la jurisdicció dels militars colpistes. La seva posició de rereguarda va permetre que la retirada massiva de dipòsits i la situació de pànic no es desencadenara d'una manera irreversible. En canvi, la forta corrent especulativa, característica de les zones allunyades dels fronts i amb capacitat de proveïment, fou un factor negatiu per a la rendibilitat de les caixes. Les dificultats per a aplicar convenientment els recursos fou l'element determinant de la seva inestabilitat.⁴⁶

El panorama general de les caixes espanyoles a la immediata postguerra se situa dins d'un marc institucional fortament regularitzat i una situació econòmica general molt crítica. El règim volia aprofitar la infraestructura que prestaven les caixes per al foment de l'estalvi i com a òrgans de captació de recursos als que poguera acudir el sector públic. El 1946, es dictà la primera Ley de Ordenación Bancaria del nou règim, que reforçà el control governamental sobre les entitats. A l'any següent, s'emeteren una sèrie de decrets que afectaren la regulació de les caixes. Però, sens dubte, l'instrument que més vivament caracteritzà l'intervencionisme franquista foren els coeficients d'inversió obligatoris que mediatitzaren la capacitat inversora de les caixes i els bancs durant diverses dècades.

Des d'un punt de vista de la política financera, el marc regulador de l'Administració en l'àmbit nacional es dirigí a una reorganització del sistema que garantira la seguretat de l'estalvi. Durant aquests anys, la política ministerial afavorí

45. C. VELASCO SOUTO, *Galiza na II República*, Vigo, A Nosa Terra, 2000; J. V. ARROYO MARTÍN, *Banca y mercados en España: 1920-1960, Galicia*, Bilbao, Archivo Histórico BBV, 1999.

46. Les oportunitats que oferia la carestia bèl·lica drenà recursos de les caixes atrets pel cimbell dels beneficis de l'especulació en tots els àmbits econòmics (des de les adoberies a la conserva i la pesca, entre altres subsectors productius). Vegeu J. CARMONA BADÍA, «Galicia: minifundio persistente e industrialización limitada», GERMÁN, LLOPIS, MALUQUER DE MOTES i ZAPATA (eds.), *Historia económica regional...*, 13-45; i J. CARMONA BADÍA i M. T. FERNÁNDEZ VÁZQUEZ, *A Compostela industrial: historia e pegada das fábricas de coiros no concello de Santiago*, la Corunya, Consorcio de Santiago, 2003, 102-103. La pèrdua de rendibilitat de les caixes només fou aturada per la caiguda progressiva del preu del diner, que disminuï els costos del passiu de les caixes durant l'última etapa de la guerra. MAIXÉ, *El aborro de los gallegos...*, 176-180.

les fusions de les caixes, més per un desig de sanejar el sector que per millorar la grandària de les mateixes. Entre 1940 i 1959, causaren baixa per aquest motiu trenta-quatre entitats.⁴⁷ A Galícia, les directrius tècniques de la Direcció General de Previsió toparen amb l'autonomia i idiosincràsia de cada caixa.

El procés de fusió de la de la Corunya amb la de Lugo comptà amb totes les benediccions, cosa que obrí la província de Lugo a l'expansió de la caixa *berculina*, que el 1957 ja hi disposava de tretze oficines. Tanmateix, el procés tècnicament més aconsellat per la inspecció, la creació d'una nova caixa amb seu a Vigo, que havia de ser fruit de la fusió provincial de Pontevedra amb la municipal de Vigo, fou una quimera. El paper de les corporacions locals fou clau en la manca d'acord, especialment pel que fa a la Diputació de Pontevedra. Aquesta corporació era molt refractària a cedir competències davant la gestió tradicionalment independent i professionalitzada de la de Vigo. Caldria esperar a la liberalització del sistema i al desenvolupament de la competència, cap a finals de segle, per a què es produïren aquests resultats. Finalment, resulta il·lustrativa la pressió que, des de 1957, exercí la Diputació de Lugo, entestada en crear una caixa d'àmbit provincial, la qual cosa topà sistemàticament amb els informes negatius de la CECA i de la Federación Gallega. La pròpia Direcció General de Previsió era conscient que aquesta iniciativa causaria friccions amb la caixa de la Corunya, que ja operava a la província.⁴⁸

QUADRE 12

Volum de recursos captats de clients de les principals caixes gallegues
(Caixes d'Estalvi i Monts de Pietat)
(en milions de pessetes de 1950)

Entitat	1940	1945	1950	1960	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1998	2000
La Coruña	164,4	196,2	213,8	422	2.716	4.823	7.571	11.346	18.606	25.065	28.509	34.593
Santiago	35,4	47,3	60,3	152	827	1.725	-	-	-	-	-	-
Ferrol	12,0	10,9	14,5	57	440	800	-	-	-	-	-	-
Vigo	169,4	226,8	235,6	490	2.720	4.278	4.250	4.989	7.450	9.259	9.499	-
Pontevedra	7,1	15,4	40,2	197	809	1.295	1.203	1.695	2.466	3.296	4.004	-
Orense	10,0	18,1	46,6	500	2.972	3.825	2.733	3.274	3.539	4.221	4.475	-
Lugo	4,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Provincial de Lugo	-	-	-	-	72	373	429	-	-	-	-	-
Caixa Nova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21.101

Fonts: AEE i memòries de les entitats. Per a la dècada de 1940: ABE, BP, capes 83 i 104. Dins l'any 2000 incloem, a més dels debits a clients, els emprèstits i el deute subordinat.

Nota: En el cas de la C. de A. y M. de P. de La Coruña i Caixa Nova, si incorporem els passius fora de balanç (fons d'inversió, fons de pensions i valors de clientes), els nous totals del 2000 serien 41.627 i 24.596, respectivament.

47. Vegeu A. GARCÍA ROA, *Las Cajas de ahorros españolas; cambios recientes, fusiones y otras estrategias de dimensionamiento*, Madrid, Civitas, 1994, 336 i següents.

48. ABE, BP, c. 542. De fet, la Diputació aconseguí, finalment, l'aprovació d'una nova caixa el 1968, que dotze anys més tard es fusionaria amb Caixa Galicia, repetint-se, així, l'experiència de 1943 amb la vella caixa de Lugo.

La situació del sector durant l'autarquia fou la següent: existien dues entitats consolidades i amb pes específic propi a les seves zones d'influència: la caixa de la Corunya i la municipal de Vigo (quadre 12). Eren les úniques amb una gestió realment professionalitzada. Durant aquests anys, la caixa de Vigo ocupà la primera posició en el conjunt gallec, el seus dipòsits eren, de mitjana, un 10% superiors als de la caixa de la Corunya, una situació que es decantà definitivament a favor d'aquesta última durant els primers anys dels setanta.

L'àrea de Vigo experimentà un major creixement que la Corunya i la seva zona d'influència durant el primer franquisme.⁴⁹ Aquest avanç fou el resultat, sobretot, de l'expansió del sector de la construcció naval. La conjuntura es veié potenciada per la Ley de Crédito Naval de 1941 i el bloqueig de les importacions, que convertiren les drassanes gallegues —especialment Vigo— en importadores proveïdores del mercat nacional. Altres sectors, en canvi, foren molt castigats per la política econòmica del moment. Especialment, el de conserves, que perdé durant aquests anys la posició que havia ocupat durant el període d'entreguerres.

La resta d'entitats, que en el context es podien considerar caixes xicotetes, manifestaven problemàtiques diverses.⁵⁰ L'excepció fou la caixa compostel·lana, de mitjana grandària, que experimenta, a la immediata postguerra, un creixement per damunt de la mitjana espanyola (6,0% davant el 5,4% de les caixes espanyoles). Aquesta caixa es beneficià de l'impuls d'alguns sectors de la indústria tradicional local que prosperaren en uns anys en què encara no s'havia enlairat la competència de la indústria de fora de la regió.⁵¹ L'altra caixa de la Corunya, la de Ferrol, practicà una política molt conservadora. El 1945, mantenia un terç de l'actiu immobilitzat en comptes en la banca local (Banco Pastor, Banco Hispano Americano i Banco de La Coruña). Tot i que es modificaren els seus estatuts, a llarg termini aquesta entitat desenvolupà una gestió poc eficient.⁵² La caixa d'Ourense experimentà un creixement molt superior a causa de la feblesa del seu punt de partida (16,7% entre 1940 i 1945). Inicià una política de captació de recursos que no havia practicat amb anterioritat. Des del punt de vista organitzatiu, havia rebut suport de la caixa de Vigo, cosa que era una garantia en la seva gestió. Tanmateix, el seu principal repte fou superar la dependència de l'organisme corporatiu que la tutelava, la Diputació Provincial.

49. Aquest comportament s'observava també en la taxa de creixement dels recursos aliens que a Vigo, entre els anys 1940 i 1945, fou del 6% i a la Corunya, del 3,6%.

50. ABE, BP, c. 104. Diversos informes sobre la inspecció realitzada pel Ministeri de Treball a les caixes gallegues.

51. Vegeu CARMONA i FERNÁNDEZ, *A Compostela industrial...*

52. ABE, BP, c. 107.

QUADRE 13

Quota regional dels dipòsits de les caixes espanyoles
(en percentatge)

	AND	ARA	AST	BAL	CAN	CANT	CASL	CASM	CAT	CVAL	EXT	GAL	MAD	MUR	NAV	PBAS	RIO
1943-1949	2,52	6,42	1,14	2,47	1,09	0,81	8,11	0,06	39,83	5,34	1,04	4,58	2,88	0,52	3,84	19,42	1,35
1953-1959	6,23	4,99	1,72	2,56	0,87	0,70	5,99	0,42	41,23	7,07	0,89	4,63	3,62	0,83	2,22	14,86	1,17
1960-1969	8,99	4,46	1,83	2,17	1,06	1,20	6,89	1,92	34,86	8,07	1,42	6,29	3,98	0,99	1,96	12,65	1,25
1970-1979	8,94	4,97	1,80	2,31	1,92	1,17	7,01	3,20	29,83	8,49	1,48	6,31	7,32	1,26	2,00	10,85	1,15
1980-1989	10,51	4,13	1,74	2,01	2,02	1,19	7,70	3,89	24,91	8,52	1,91	5,21	11,70	2,00	1,89	9,11	0,98
1990-1994	9,25	3,65	1,70	2,09	1,68	1,12	7,50	3,72	29,44	7,79	1,71	5,14	12,58	2,10	1,87	7,84	0,83
1995-2000	9,38	3,78	1,80	2,26	2,03	1,15	7,55	3,61	26,62	7,67	1,77	5,11	13,70	2,32	2,03	7,75	0,78

Font: AEE; *Anuario Estadístico de la CECA* (AECECA); AEBE; i *Boletín Estadístico del Banco de España* (BEBE).

Un capítol a part són la caixa municipal i la caixa provincial de Pontevedra. Ambdues plantejaren greus problemes després de la guerra civil. La Caja de Ahorros y Monte de Piedad Municipal de Pontevedra, de vella tradició a la ciutat, inicià un expedient de crisi i tancament el 1940 i, finalment, fou liquidada el 1947.⁵³ Així mateix, la Caja de Ahorros Provincial, dependent de la Diputació, es trobava en una situació crítica, però, no obstant això, fou capaç de superar l'embat de la crisi de postguerra.⁵⁴ En aquest cas, la problemàtica de fons girava entorn de la dependència de la corporació local, cosa que la convertia en un simple agent executiu de la gestió financera corporativa.

Per la seva banda, la banca regional cresqué a una taxa superior a les caixes, tot i que per sota de la mitjana de les entitats bancàries espanyoles (10,5% els bancs gallecs davant del 15,4% de la banca espanyola, durant la primera meitat de la dècada de 1940).⁵⁵ Els bancs nacionals s'estaven recuperant durant aquestes dates a un ritme major que els gallecs com a conseqüència de la favorable política del Govern, que protegia la gran banca, convertida en el principal inversor del país. Aquesta situació de fons afavorí els bancs més que les caixes durant el primer franquisme.

53. Entre altres activitats anòmales, la caixa de Pontevedra havia pignorat a la caixa de Vigo joies empenyorades en el seu mont de pietat. El 1949 la caixa de la Corunya inicià un plet contra l'Ajuntament de Pontevedra, com a responsable subsidiari de la caixa, reclamant-hi els avançaments a comptes de la liquidació.

54. ABE, BP, c. 104. De fet, entre 1940-1945, seguí la senda de la caixa d'Ourense, amb una taxa de recursos aliens del 12,6%.

55. AEE i *Anuario Financiero de Bilbao* (AFB).

QUADRE 14

Inversió d'explotació de las caixes de la Corunya
(actius totals en milions de pessetes constants de 1950)

	AT	% inversió creditícia	% inversió en valors	Coefficient d'inversió
<i>Caja de La Coruña y Lugo</i>				
1945-1950	238,4	19,6	70,0	89,6
1951-1955	264,8	31,2	59,4	90,6
1956-1959	376,2	29,2	61,2	90,4
1960-1962	544,9	32,2	51,7	83,9
<i>Caja de Santiago</i>				
1945-1950	61,4	20,7	67,3	87,9
1951-1955	88,4	25,5	61,6	87,1
1956-1959	135,9	20,9	63,6	84,4
1960-1962	183,3	20,7	63,1	83,9
<i>Caja de Ferrol</i>				
1945-1950	17,3	50,3	28,4	78,8
1951-1955	25,7	34,3	48,5	82,8
1956-1959	44,6	24,5	61,2	85,7
1960-1962	68,6	23,8	61,3	85,1

Font: memòries de les entitats.

Un cop es va produir el sanejament de les entitats, aquestes iniciaren l'expansió de la seva xarxa d'oficines entre els anys 1945 i 1951, inicialment de manera pausada i, a partir de 1952, de forma accelerada. Un procés, sens dubte, de profund valor històric que implicà l'accés directe de les caixes gallegues a les zones rurals, cosa que provocà algunes discrepàncies.⁵⁶

Galícia arribà al Plan de Estabilización amb el seu teixit industrial molt minvat. L'estructura de la propietat agrària seguia atomitzada i els recursos forestals havien estat alienats als agricultors per una política forestal «immediatista». Només els sectors de la construcció naval i l'elèctric marcaren una diferència, encara que ambdós cresqueren d'esquena a l'economia regional.⁵⁷ Després de la nova Ley de Bases de Ordenación del Crédito y la Banca de 1962, es desenvolupà la primera reforma de les caixes que afavorí la seva inserció en el sistema financer. Tot i que els coeficients d'inversió obligatòria continuaren alts, l'impuls del cicle econòmic afavorí el creixement de les caixes.⁵⁸

56. L'assemblea de caixes gallegues celebrada a Santiago l'any 1943 establí zones d'influència per a cada caixa. Malgrat això, durant els anys posteriors sorgiren diferències entre algunes entitats. ABE, BP c. 80.

57. Vegeu CARMONA, *Galicia: minifundio persistente...*

58. En general, l'evolució monetària i financerà continuà marcada per una política monetària passiva, el control dels tipus d'interès, una banca privada oligopolística i el desenvolupament de les entitats oficials de crèdit.

En termes productius, la dècada dels setanta es caracteritzà a Galícia per una limitada diversificació. La participació de l'economia gallega en el producte nacional continuà disminuint encara que amb tendència a l'estabilització. Les noves indústries —intensives en capital i consum d'energia (cel·lulosa, alumini, refinament de petroli, etc.)— crearen escasses sinèrgies. Es generaren pocs llocs de treball i la urbanització fou insuficient. En conseqüència, l'emigració continuà de forma sostinguda fins el 1975. Aquesta situació reforçà el caràcter de Galícia com a plaça de passiu. Les taxes de creixement dels dipòsits gallecs a preus constants entre 1950-60 i 1960-70 passaren de l'11,5% al 19,2%, unes taxes superiors al creixement de dipòsits del conjunt de les caixes espanyoles (9,0% i 14,9%).⁵⁹ Millorà també durant els anys cinquanta —i sobretot durant els seixanta i setanta— la participació dels dipòsits gallecs en el conjunt espanyol (quadre 13). No obstant això, en termes relatius, els dipòsits gallecs per càpita representaven només el 73,5% i el 87,7% del dipòsit per càpita espanyol durant les dècades de 1960 i 1970 respectivament (quadre 3).

A partir de 1964, les caixes gallegues reiniciaren el seu procés d'expansió mitjançant l'obertura de noves oficines. La millora de la quota de mercat l'hagueren de disputar a la gran banca comercial, que havia eixit reforçada amb el Decret Llei de 29 de desembre de 1962. No obstant això, el volum de recursos seguí polaritzat cap a la banca. Pesava molt la maduresa dels recursos captats per aquesta última, que s'havia situat històricament amb criteri empresarial a les poblacions amb majors nivells de renda. De totes maneres, la força expansiva de les caixes es manifestà imparable durant el quinquenni 1965-1970. Les taxes de creixement dels dipòsits en el període duplicaven a les de la banca. Especialment, quan les caixes gallegues més actives no tingueren inconvenient en situar-se allí on ja estava la banca.⁶⁰

El major impacte procedí de la Caja Provincial de Orense, que durant els seixanta liderà el conjunt de l'estalvi gallec, seguida, a molt poca distància, de la de Vigo. Aquest seria el cas més notable d'adequació d'una entitat a les necessitats del seu entorn. En efecte, territorialment el seu negoci se centrà en una província molt lligada a l'activitat agropecuària on la emigració era el factor socioeconòmic determinat. El seu interès principal després de la guerra fou l'atenció a la corrent migratòria local, establint relacions comercials amb l'emigració i capitalitzant el flux de remeses cap a Galícia. No obstant, la caixa d'Ourense utilitzà els seus recursos, en bona mesura procedents de l'exterior, en el foment de l'economia interior. En 1965, el Consell d'Administració de la caixa promogué el primer equipament de sòl industrial creat a Galícia, el polígon industrial de São Cibrão das Vinhas, que localitzarà a partir dels setanta una forta concentració industrial.

59. Dades a partir de l'AEE. Per a més detalls, vegeu MAIXÉ, *El aborro de los gallegos...*, 214.

60. MAIXÉ, *El aborro de los gallegos...*, capítol 4.

QUADRE 15

Inversions creditícies de les caixes de l'eix la Corunya-Lugo
(estructura en percentatge i import en milions de pessetes constants de 1950)

	1965	%	1970	%	1975	%
<i>Caja de La Coruña y Lugo</i>						
Préstecs per disposicions oficials	123,0		1.007,5		1.241,5	
Aportacions crèdit agrícola i marítim pesquer		1,0		-		-
Habitatge		7,8		9,8		6,8
Agricultura		7,7		13,0		8,0
Indústria		3,6		34,9		20,0
Comerc i particulars		8,4		16,6		15,3
Préstecs lliures	310,0		346,4		1.231,5	
Mont de Pietat i Populars		0,4		0,2		0,1
Hipotecaris		61,1		21,1		36,8
Personals		9		3,8		11,4
Amb garantia de valors i llibretes		1,0		0,5		1,0
Préstecs a administracions públiques		-	0,040		12,3	
		-		0,003		0,5
Import total	433,0	100	1.353,9	99,9	2.485,3	100
<i>Caja de Santiago</i>						
Préstecs per disposicions oficials	14,3		195,8		391,6	
Aportacions crèdit agrícola i marítim pesquer		1,8		0,4		0,1
Habitatge		3,7		0,8		1,5
Agricultura		5,2		5,8		1,7
Indústria		2,7		41,9		22,6
Comerc i particulars		4,7		13,1		33,6
Préstecs lliures	64,8		119,8		265,5	
Mont de Pietat i Populars		0,2		0,1		0,04
Hipotecaris		69,5		29,5		25,9
Personals		7,5		6,2		13,6
Amb garantia de valors i llibretes		4,6		2,1		0,9
Préstecs a administracions públiques	0,021		-		-	
	0,03		-		-	
Import total	79,1	99,9	315,6	99,9	657,1	99,9
<i>Caja de Ferrol</i>						
Préstecs per disposicions oficials	10,0		103,2		218,3	
Préstecs lliures	34,7		67,1		103,4	
Mont de Pietat i Populars		1,2		n. d.		n. d.
Hipotecaris		86,2		n. d.		n. d.
Personals		8,7		n. d.		n. d.
Amb garantia de valors i llibretes		2,5		n. d.		n. d.
Import total	44,7		170,3		321,7	
<i>Caja Provincial de Lugo</i>						
Préstecs per disposicions oficials	-		23,2		n. d.	
Préstecs lliures	-		8,3		n. d.	
Import total			31,5		173,7	

Font: memòries de les entitats i llibres d'inventaris i balanços de la Caja de La Coruña y Lugo, de la Caja de Santiago. No computem els préstecs de mediació perquè es realitzen amb mitjans financers externs, procedents especialment del Banco de Crédito Agrícola. Des del punt de vista de l'actiu i passiu es contrabalanquen com un compte d'ordre més.

L'any 1970 marcà un punt d'inflexió en el posicionament relatiu de les caixes gallegues. A l'entorn d'aquesta data, les tres grans caixes —Ourense, Vigo i la Corunya— convergiren en el volum de recursos de clients. A partir d'ací, es disparà el lideratge de la Caja de A Coruña, seguida de la de Vigo i, a major distància, de la d'Ourense, una posició relativa que ens ha conduït fins a la situació bipolar actual entorn del nucli de la Corunya i de Vigo. Les caixes xicotetes es podrien englobar en dos grups abans de 1970. D'una banda, aquelles que havien tocat sostre en el procés de creixement per limitacions de la seva gestió o per pressió de l'entorn cada cop més competitiu (les provincials de Lugo, Ferrol i Santiago), que seran absorbides en la dècada següent; i d'altra banda, les que aconseguiren una grandària crítica i mantingueren una gestió suficientment àgil com per a resistir els embats de la crisi dels setanta i la liberalització de les dècades següents (Caja Provincial de Pontevedra).

Sota el punt de vista de les operacions actives, el sistema financer després del Plan de Estabilización estigué marcat pels tipus d'interès establerts. La demanda de crèdit se sostingué amb tipus d'interès artificials i, per consegüent, s'instal·là una assignació de tipus d'interès baixos. Aquest sistema de subvencions corria a càrrec de l'estalviador i, a més a més, com diu A. Torrero, feia opacs els costos de les activitats protegides.⁶¹ En definitiva, un marc institucional tancat que distorsionava el paper del crèdit i la seva assignació eficient.

La política creditícia de les caixes seguí la tònica d'unes inversions vigilades de prop pel Govern. Les entitats que posaren de manifest una política més definida foren les de la Corunya i Vigo. La resta, durant bona part de la dècada de 1960, veieren distorsionada l'activitat creditícia com a conseqüència de l'esforç realitzat en la promoció i construcció d'habitatges. Els crèdits també es veieren afectats per la política de crèdits tous que acompanyava els préstecs per disposicions oficials (quadres 14 i 15). Potser, l'esdeveniment més cridaner dels primers anys dels seixanta fou la pràctica desaparició dels monts de pietat. L'alternativa fou desviar el préstec sobre penyora cap al préstec personal. Una institució que havia estat cabdal en l'origen de les caixes esdevingué obsoleta a mesura que les caixes esdevingueren institucions financeres i els consum de masses s'obrí camí a Espanya i a Galícia.

Les inversions mobiliàries de les caixes es veieren molt uniformades per la corrent normativa que acompanyà la legislació sobre coeficients obligatoris. Entre 1965 i 1970, les carteres es posicionaren en una estructura que serà la característica del període. Les obligacions industrials computables foren l'element definitori de dita estructura que el 1970 ja superaven clarament el 50% de les carteres de les caixes estudiades. Aquest desplaçament es produí a costa dels valors de l'Estat. En definitiva, el lideratge en les carteres intervingudes durant els anys del *desarrollismo* estigué en mans de les obligacions

61. A. TORRERO MAÑAS, *Tendencias del sistema financiero español*, Madrid, H. Blume, 1982.

industrials, producte del finançament privilegiat. A continuació s'ubicaren els valors de l'INI, amb un pes mitjà del 25%. El 1975 s'evidencià la caiguda dels valors de l'INI fins a una proporció que representava la meitat del pes que havia tingut a principis de la dècada. Així, les noves compres es desplaçaren a favor de la renda variable no computable.⁶²

Les caixes de la Corunya, Santiago i Vigo, entre 1971 i 1973, empenyeren una major participació en el teixit empresarial gallec. Foren els primers passos d'una sèrie d'iniciatives empresarials amb caràcter estratègic en l'economia regional. En el desenvolupament d'aquestes inversions incidiren dos aspectes. D'una banda, els efectes positius de les mesures de política financera que començaren a aplicar-se el 1969, que foren un lleuger colp d'aire fresc, previ al primer procés liberalitzador de la segona meitat dels setanta. D'altra banda, aquest gir s'inscriví en la recerca d'una major rendibilitat per mitjà de la renda variable. Els primers passos es donaren amb la Sociedad para el Desarrollo Industrial de Galicia (SODIGA) i, després, participant en el capital d'Autopistas del Atlántico Concesionaria Española S.A. Aquesta última estigué promoguda —en bona mesura— per les entitats financeres regionals.

Un vessant inversor gens menyspreable de les caixes gallegues fou la construcció d'habitatges. Fins a principis dels cinquanta aquestes promocions es feien en règim de lloguer. Posteriorment, totes les caixes gallegues es dedicaren activament a la promoció immobiliària. Aquesta política es compaginava amb el crèdit hipotecari —el producte més demandat pels usuaris de les caixes durant aquest període. Els instruments de promoció foren les constructores benèfiques en règim de patronat⁶³ i la subcontractació a constructores privades. En aquest darrer cas, les caixes optaven per actuar com a promotores, cedint l'execució i la subcontractació a constructores privades.⁶⁴ Ambdós sistemes foren una manera d'externalitzar l'activitat immobiliària de les caixes.

En resum, les caixes gallegues foren partícips d'allò que s'esdevenia la paradoxa del sistema de caixes espanyol. Les entitats, durant els inicis dels setanta, havien millorat notablement la seva eficiència orgànica i començaren a incrementar la seva participació en el sistema financer, però les seves inversions estaven controlades administrativament en més del 80%.

Per últim, l'obra social de les caixes estigué sotmesa a forts canvis. Durant els difícils anys de la postguerra, el Govern reduí la parcel·la d'autonomia de les caixes, creant una obra social nacional. Les caixes estaven obligades a transferir a un fons comú, a disposició del Ministeri de Treball, el 15% de la quantitat que, segons l'Estatut de 1933, s'havia de dedicar a l'obra

62. Memòries de les entitats i MAIXÉ, *El aborro de los gallegos...*, 248-249.

63. Es crearen a l'empara de l'article 3 de la Llei del 19 d'abril de 1939, modificat el 1954 i el 1955. Eren institucions sense ànim de lucre i exemptes de tributació.

64. La caixa de la Corunya optà pel primer sistema, tot i que també treballà amb constructores privades. Santiago, Ourense, Ferrol i Vigo en triaren el segon.

social. Més tard, a la dècada de 1960, les caixes gallegues majoritàriament decantaren els seus recursos a la consolidació d'una obra social amb capitals propis. Aquesta política permeté desenvolupar una activitat dirigida al sector assistencial, a l'educació, la sanitat i a la formació agropecuària. Les caixes actuaren en uns àmbits que l'incipient estat del benestar encara no havia cobert.

La bipolarització del sistema de caixes gallec en un marc competitiu (1974-2002)

Galícia fou una de les comunitats peninsulars més castigades per la crisi dels setanta. En primer lloc, l'afectà l'increment dels preus energètics i indirectament també resultà perjudicada pel bloqueig dels fluxos migratoris com a conseqüència de la contracció dels mercats de treball exteriors. Una altra conseqüència negativa de la crisi fou la forta reducció de la cartera de comandes de grans embarcacions destinades a l'exportació. La demanda exterior, que havia renovat la construcció naval durant la dècada dels seixanta, es reduí provocant una forta crisi en el sector que es va saldar amb la pèrdua de deu mil llocs de treball. Finalment, l'ampliació de les aigües territorials per part dels països amb recursos pesquers abundants expulsà la flota gallega del que havien estat els caladors tradicionals.⁶⁵

Després de la crisi, el ritme de creixement de l'economia gallega es moderà. En aquest alentiment ha influït, en èpoques més recents, la crisi agrícola. El seu desenvolupament ha vingut motivat per problemes de competitivitat i deficiències estructurals. En aquest sentit, la integració en el mercat europeu i la Política Agrària Comú han accentuat els desequilibris.⁶⁶ L'estancament de la producció final i del VAB de l'agricultura, arran de l'ingrés en la UE, ha provocat una forta caiguda de la renda agrària. Aquest ha estat un factor determinant en la pèrdua de la quota de l'economia regional en el PIB espanyol, factor que ve acompanyat per l'elevat nivell d'estancament demogràfic de la comunitat en l'última dècada.

La dècada de 1970 introduí canvis transcendents en el conjunt del sistema financer espanyol. El primer pas es produí el 1969 quan el Banc d'Espanya establí un tipus bàsic de redescòmpte, referència per a la resta de tipus d'interès. Així s'inicià un canvi institucional d'ampli abast que afectà notablement a les caixes. A finals de la dècada, la «reforma Fuentes Quintana» suposà la definitiva homologació entre caixes i bancs. Sens dubte, el

65. Vegeu CARMONA, *Galicia: minifundio persistente...*; X. LÓPEZ FACAL, «Industria e industrialización», *Papeles de Economía Española* 16, 1996, 169-183; i F. GONZÁLEZ LAXE, «El sector pesquero. Análisis y comportamiento», *Papeles de Economía Española* 16, 1996, 141-152.

66. E. LÓPEZ IGLESIAS, «La dinámica reciente del sector agrario. Balance de una década de integración comunitaria», *Papeles de Economía Española* 16, 1996, 117-129.

sistema financer espanyol i les caixes d'estalvi s'enfrontaven a una conjuntura fortament contradictòria en aquesta dècada. D'una banda, s'inicià un fort cicle depressiu de l'economia nacional i internacional lligat a l'estagflació i, d'altra banda, el país posà en marxa el major canvi polític i el major esforç liberalitzador i modernitzador de l'economia de la segona meitat del segle xx. La segona meitat de la dècada estigué marcada per una efectiva política de fusions i absorcions en l'àmbit de les caixes que disminuï el número d'entitats i millorà la seva competitivitat en el sistema financer.

Les caixes gallegues es veieren immerses en eixe procés que encapçalà, sense cap mena de dubte, la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de La Coruña y Lugo. Abans que s'iniciaren les primeres fusions a partir de 1977, la caixa de la Corunya ja liderava el sector per volum de recursos captats (30,8 miliares de pessetes davant dels 27,3 de la caixa de Vigo i dels 24,4 de la d'Ourense, expressats en pessetes). No obstant això, la situació de les caixes més xicotetes de l'àrea de la Corunya era precària en relació amb la capacitat de captació de passiu de la caixa de la Corunya. El cas més evident fou el de la caixa de Ferrol, que ja abans de 1965 havia posat de manifest la seva incapacitat per a desenvolupar una activitat creixent. El 1978 es produí la fusió d'aquesta última amb la caixa de la Corunya i Lugo, així nasqué la Caja de Ahorros de Galicia, Caixa Galicia, una marca que explicava el desig de lideratge a la regió.

La situació patrimonial i l'activitat pública de la caixa de Santiago eren molt diferents del cas de la del Ferrol. Des dels anys cinquanta havia desenvolupat una gestió eficient i mantingué la seva força expansiva en la seva àrea d'influència, sempre estimulada per la pressió de la caixa de la Corunya. El problema radicava en el fet que Santiago pugnava per créixer, però la seva grandària era bastant inferior al de la caixa de la Corunya. Ambdues caixes, a partir del procés de sanejament dels quaranta, s'enfrontaren a un dilema especial i a una asimetria en l'origen dels recursos. En termes econòmics, la caixa de la Corunya sempre estigué lligada a un *hinterland* urbà i comercial, davant del component agropecuari de Santiago que, tot i així, evolucionaria amb el temps. Aquesta asimetria de partida es plasmà en la grandària dels seus recursos, situant en clar desavantatge la caixa de Santiago.

El 1975, els recursos de clients de la caixa *herculina* eren 2,8 vegades superiors als de Santiago, i ambdues ocupaven el primer i el quart lloc a la regió segons aquest paràmetre.⁶⁷ Lògicament, davant d'un escenari futur clarament liberalitzat, la fusió era la decisió més adequada. La complementarietat d'ambdues en termes espacials era evident, ja que abans de la fusió només sis oficines dels dos centenars que tenien les institucions coincidien en el mateix lloc geogràfic. En termes de rendibilitat, la fusió —que es realitzà el març de 1980— fou l'opció més eficient, com posen de manifest els comptes de resultats comparats abans i després de la fusió.

67. Hi hagué una relativa convergència a llarg termini. El 1945, els recursos de la Corunya eren quatre vegades els de Santiago.

Les caixes espanyoles i gallegues en particular pogueren començar aquesta tasca de sanejament a finals de la dècada de 1970 sense excessius problemes. I tot això mentre la inflació, la crisi industrial i l'enlairament del dèficit públic posaven a l'economia del país en quarantena. De fet, les taxes de creixement dels dipòsits de caixes i bancs es reduïren a més de la tercera part respecte la dècada anterior.⁶⁸ Tanmateix, les caixes no experimentaren una crisi tan dramàtica com la que, a finals del setanta i principis dels vuitanta, patí el sector bancari. Es podria dir que les caixes isqueren indemnes del procés de reconversió bancària més cridaner de la història contemporània d'Espanya.⁶⁹

QUADRE 16
Rendibilitat de caixes i bancs

Anys	Espanya		Caixa Galícia	Caixa Vigo (Caixa Nova)
	caixes	bancs		
1977	1,24	-	0,91*	
1982	0,98	0,57	0,48	1,28
1985	1,06	0,73	0,99	-
1990	0,99	1,55	1,21	0,66
1995	0,91	0,70	1,64	1,36
2000	1,00	0,94	1,11	1,31

Font: BEBE i memòries de les entitats. Rendibilitat expressada en percentatge dels beneficis abans d'impostos sobre actius totals mitjans.

*Mitjana gallega.

Caixa Galícia continuà amb les fusions, el 1980 amb la Caja Provincial de Lugo, el 1986 amb la Caja Rural de Pontevedra i el 1987 amb la Caja Rural de La Coruña. En els tres casos es tractava d'entitats amb volums de negoci marginals, encara que amb una operativa i una xarxa d'oficines que afavoria l'expansió de l'entitat. La Caja Provincial de Lugo havia estat un experiment tardà propiciat per la Corporació Provincial que mai no s'assumí pel sector privat de la província. En l'estructura dels seus recursos sempre tingueren un pes indiscriminat els comptes d'organisme i corporacions. La feblesa dels seus passius l'impedí desenvolupar una política competitiva que, d'altra banda, era aliena a la mentalitat dels seus gestors. Posteriorment, Caixa Galícia es va fer càrrec de dues caixes rurals que, com altres del sector,

68. Les taxes de creixement de les caixes espanyoles disminuïren, d'una dècada a l'altra, del 15,2% al 5,5%. A Galícia, el descens fou superior: del 19,2% al 4,4%. Vegeu MAIXÉ, LINDOSO i VILAR, «Savings Banks...».

69. A la pràctica, les caixes romangueren al marge de la situació produïda el 1978 amb la fallida del Banco de Navarra. J. FANJUL, «Aspectos jurídicos de las crisis bancarias en España», *Aspectos jurídicos de las crisis bancarias (Respuestas del ordenamiento jurídico)*, Madrid, Banco de España, 1998. Els dipòsits dels bancs espanyols, que als seixanta tingueren unes taxes de creixement de l'11,9%, als setanta caigueren fins el 3,5%. MAIXÉ, LINDOSO i VILAR, «Savings Banks...».

s'havien vist abocades a una situació complicada a partir de la crisi sectorial que esclatà el 1982.⁷⁰ Amb la Caja Rural de La Coruña desaparegué l'última de les entitats d'estalvi lligades a la província, mentre que la fusió amb la d'Ourense obri expectatives a una clientela instal·lada entre els cooperativistes vitivinícoles de les zones de Ribeiro, Valdeorras i Monterrey, així com al sector ramader de la província.

En definitiva, les caixes espanyoles i gallegues guanyaren terreny a la tradicional posició dominant dels bancs, com ho demostren les seues respectives rendibilitats (quadre 16). A més a més, la progressiva desregularització del sistema jugà enormement a favor d'unes entitats molt professionalitzades i disposades a competir en un mercat obert. No obstant això, el conjunt del sector de les caixes d'estalvi galleg experimentà una millora relativa respecte als bancs actius a la comunitat autònoma, superior a la mitjana tradicional. De fet, la taxa de creixement dels dipòsits de la banca a la regió (1,2) fou inferior a la ja de per si baixa taxa tradicional (1,6). D'una banda, la banca patí la reducció de la demanda de crèdit per part de les grans empreses, que s'estaven finançant mitjançant pagarés i emissions de renda fixa. De l'altra, es desenvolupà una major desintermediació que afectà el seu tracte amb particulars. Les caixes resultaren menys afectades per tractar una clientela diferent, pròxima a les economies domèstiques i a la xicoteta empresa.⁷¹ A Galícia, el sector de les caixes d'estalvi es defensà millor en el terreny del passiu que del actiu. Hi incidí, lògicament, la diferenciació de clienteles a què acabem de fer referència.⁷²

QUADRE 17

Estructura dels recursos de les caixes gallegues (1) i espanyoles (2).
(en percentatge)

Comptes	1977		1981		1984		1995		2000	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
A la vista	46,3	62,4	50,5	59,7	37,2	48,8	36,4	36,7	43,9	42,7
A termini	52,0	36,5	49,0	39,4	59,8	42,6	53,4	44,9	43,0	43,9
Altres	1,7	1,1	0,5	0,9	3,0	8,6	10,2	18,4	13,0	13,3

Font: AECECA. Dins l'estalvi a la vista s'inclouen els comptes corrents i dins l'estalvi a termini els comptes d'estalvi dels emigrants. En altres comptes inclouem altres debits a clients a la vista i a termini.

70. Vegeu F. TERRÓN MUÑOZ, *Las cajas rurales españolas. Nacimiento, auge y perspectivas del cooperativismo agrario crediticio en España*, Granada, Instituto del Desarrollo Regional de la Universidad de Granada, 1987.

71. A. BUSTARVIEJO, F. PAMPILLÓN i J. CORTÉS, «Evolución reciente de la financiación de las cajas de ahorros a la economía española», *Papeles de Economía Española* 46, 1991, 54-70.

72. L. CASTAÑÓN, J. ROJO SÁNCHEZ i M. FERNÁNDEZ GRELA, «El sector bancario de Galicia», *Papeles de Economía Española* 16, 1996, 271-278.

L'estructura dels recursos de les caixes gallegues respecte a les espanyoles ha estat tradicionalment diferent. Si observem el quadre 17, veiem que a Galícia històricament el pes relatiu ha anat a parar sempre a l'estalvi més car. Aquesta situació apunta cap a uns costos mitjans superiors de l'estalvi gallec als de la resta d'Espanya. El 1977 la rendibilitat de les caixes gallegues era marcadament diferent de la mitjana espanyola (quadre 16). Tanmateix, la progressiva liberalització de l'economia espanyola modificà l'estructura de costos i afavorí una major adaptació de l'estalvi a l'oferta de productes els preus dels quals evolucionaven segons el cicle econòmic. Aquesta tendència millorà les despeses dels dipòsits gallecs. En qualsevol cas, es dedueix un major conservadorisme en l'estructura dels recursos dipositats a Galícia i es confirma la idea de Galícia com a plaça de passiu.

QUADRE 18

Activitat inversora de Caixa Galicia (CG) i Caixa Vigo-Caixa Nova (CV-CN)
(aproximació en milers de milions de pessetes)

	1981		1990		1995		2000	
	CG	CV	CG	CV	CG	CV	CG	CN
Crèdits	72	40	365	78	626	263	1.306	910
Renda fixa	34	20	146	2	298	152	913	360
Renda variable			7		11	2	46	19
Participacions	3	1	2	2	4	2	54	15
Actiu total	146	97	806	346	1.326	521	2.978	1.557

Font: memòries anuals de las entitats. Dades procedents dels balanços consolidats quan les entitats comencen a publicar-los. A l'epígraf participacions incloem aquelles en empreses del Grup. En els valors de renda fixa hem inclòs el Deute de L'Estat o del Tresor, en compliment dels coeficients obligatoris de caixa.

Com s'observa al quadre 18, la composició de l'activitat inversora de les caixes gallegues es dinamitzà en la dècada de 1980. La inversió creditícia de les dues principals caixes es mantingué prop del 50% de l'actiu total. Des del punt de vista del crèdit, cobrà especial rellevància el finançament de l'habitatge. A aquest segment es dedicà, per terme mitjà, un terç del crèdit hipotecari de les caixes. La ruptura més evident es donà amb relació a les seves inversions en renda fixa. Un cop abandonats els coeficients d'inversió obligatòria de l'intervencionisme franquista, cresqueren les inversions en renda variable i les participacions en empreses financeres, de serveis i industrials. Paral·lelament, es produí una creixent imbricació de les caixes en l'enfortiment del teixit empresarial gallec. Així, a les últimes dècades, la societat Inversións Estratégicas de Galicia SA (INESGA) s'ha finançat, en bona mesura, amb les aportacions de les caixes gallegues. En aquest sentit, les dues grans caixes han creat grups consolidables sobre la base de societats de cartera i empreses dependents que estan configurant el seu negoci com a grups empresarials.

QUADRE 19
Distribució del crèdit de les institucions de dipòsit
a Galícia (en percentatge)

<i>Anys</i>	<i>Distribució de la quota de crèdit respecte al total a Espanya</i>				<i>Distribució de la quota de crèdit a Galícia</i>		
	<i>Caixes</i>	<i>Bancs</i>	<i>Cooperatives de crèdit</i>	<i>Total</i>	<i>Caixes</i>	<i>Bancs</i>	<i>Cooperatives de crèdit</i>
1988	1,88	2,18	0,02	4,07	46,13	53,48	0,39
1989	1,95	2,12	0,02	4,09	47,80	51,80	0,40
1990	1,92	2,28	0,01	4,21	45,58	54,07	0,36
1991	1,86	2,36	0,01	4,23	43,91	55,78	0,31
1992	1,88	2,38	0,01	4,28	44,00	55,70	0,30
1993	1,86	2,26	0,01	4,13	45,02	54,67	0,31
1994	1,82	2,41	0,01	4,25	42,89	56,85	0,26
1995	1,82	2,40	0,01	4,24	43,06	56,68	0,26
1996	1,75	2,34	0,01	4,10	42,65	57,10	0,26
1997	1,73	2,23	0,01	3,97	43,62	56,08	0,30
1998	1,77	2,23	0,01	4,01	44,12	55,56	0,32
1999	1,73	2,28	0,02	4,02	43,05	56,56	0,38
2000	1,72	2,22	0,02	3,96	43,51	56,10	0,39
2001	1,86	2,27	0,02	4,15	44,76	54,82	0,42
2002	1,87	2,21	0,02	4,10	45,69	53,85	0,46

Font: BEBE (comprèn els crèdits i els dipòsits a administracions públiques i a altres sectors residents).

En termes agregats, la posició relativa del crèdit de les caixes en el si de la comunitat autònoma respecte al total nacional s'ha mantingut bastant estable (quadre 19). No obstant això, sota aquest punt de vista, els bancs mantenen un percentatge de quota creditícia superior al de les caixes. Tanmateix, si ens referim estrictament al repartiment de la quota a Galícia, podem efectuar algunes matisacions. La tendència de llarg termini indica que, entre el 1988 i el 2002, les caixes perderen 0,44 punts percentuals en la quota de crèdit a Galícia a favor dels bancs i cooperatives de crèdit, que guanyaren 0,37 i 0,07 punts, respectivament. Ara bé, el moviment de la quota a més curt termini s'està desplaçant molt positivament a favor de les caixes, ja que entre 1995 i 2002, les caixes han recuperat un 2,63% de la quota, mentre que els bancs n'han perdut 2,83% i les cooperatives només han guanyat 0,2 punts percentuals. De fet, entre 2001 i 2002 l'avanç ha estat molt accentuat.

Si considerem la relació entre els crèdits i els dipòsits amb què operen les diferents institucions de dipòsit de Galícia, observem que, entre 1992 i 1993, hi hagué un punt d'inflexió (gràfica 1).⁷³ Fins a aquestes dates, la taxa

de cobertura de les caixes era superior a la dels bancs. Posteriorment, la tendència s'invertí i els bancs desenvoluparen una taxa superior.⁷⁴ En aquest sentit, el comportament de la inversió creditícia de Caixa Galicia ha estat més pròxim a la pauta experimentada pels bancs.

Durant la dècada de 1990 es consumà el cicle gallec de fusions entorn a l'eix la Corunya-Vigo. L'impuls principal procedia de Caixa Galicia, els recursos de la qual creixien a una taxa superior a la resta des de 1980, mentre que Vigo, en canvi, mantingué taxes més suaus, i Pontevedra —la quarta caixa per recursos— accelerà el seu creixement fins arribar a taxes semblants a les de Caixa Galicia. Durant aquests anys, la caixa de Pontevedra dinamitzà la seva política i expandí la seva activitat. Caixa Ourense, per la seva part, des de finals dels setanta, acusà una forta frenada, que caracteritzà la seva última etapa, amb uns recursos que cresqueren a una taxa molt reduïda. En termes relatius, la força expansiva de les caixes del sud es trobava col·lapsada per la col·lisió d'interessos i la insuficient massa crítica de dues d'elles. Finalment, el 2000 es produí la fusió que donà lloc a Caixanova, cosa que ha equilibrat el panorama del sector a l'àmbit gallec.

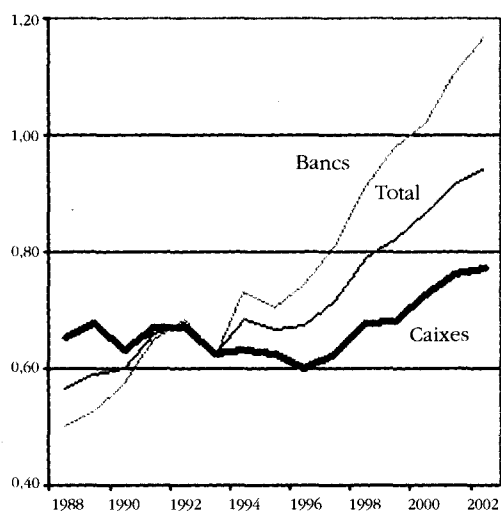
Caixa Galicia inicià el 1992 un procés d'expansió extraregional pioner a la comunitat autònoma. Adquirí la Caja Rural de León i, posteriorment, ha continuat la seva expansió per la via de l'adquisició de noves oficines a la banca de fora de la regió. Aquesta caixa ha optat per la grandària com a variable estratègica determinant, convertint-se en el paradigma de la desterritorialització dels sistema gallec de caixes. La grandària és un factor clau en el marc de desintermediació i de reducció dels marges dels darrers anys. Un procés en el qual els productes fora de balanç —fons d'inversió, plans de pensions i nous productes— esgarrapen passius als tradicionals recursos aliens. Caixa Galicia i Caixanova aspiren a ocupar un lloc entre les grans caixes espanyoles.⁷⁵ La problemàtica és àmplia i afecta des dels mecanismes de capitalització de les entitats —enteneu ací, quotes participatives— fins a les corporacions financeres i grups empresarials a què estan donant lloc moltes caixes espanyoles, tendència que també afecta les dues grans caixes gallegues.

73. J. L. García Ruiz ha realitzat, recentment, un estudi dels fluxes financers interregionals a partir de les taxes de cobertura, sota la perspectiva de la història bancària. J. L. GARCÍA RUIZ, «Los flujos financieros regionales en la España del siglo xx: una perspectiva desde la historia bancaria», *Revista de Estudios Regionales* 67, 2003, 15-54.

74. De fet, a partir de 2000, la taxa de cobertura dels bancs ha estat superior a la unitat. Per tant, el volum de crèdit ha estat superior al dels dipòsits captats a la regió.

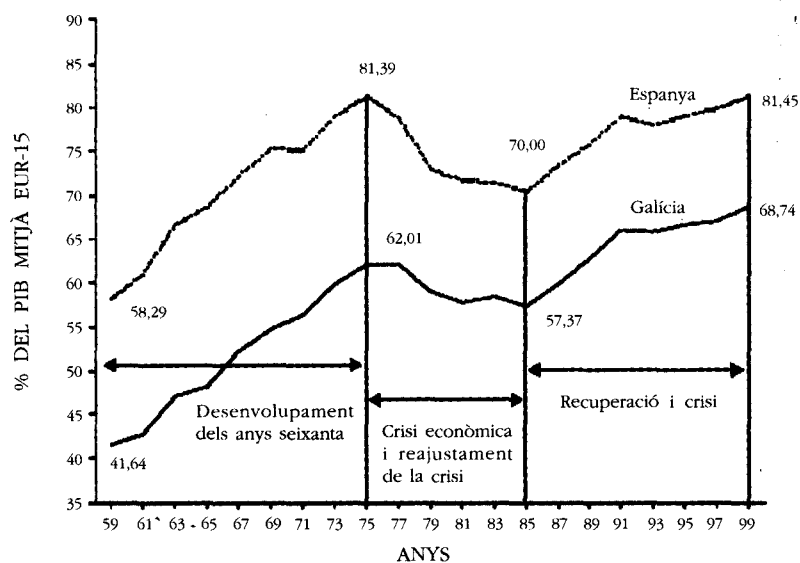
75. Caixa Galicia, el març de 2002, era la setena caixa per recursos de creditors i la tretzena entitat financera del país. Caixa Nova ocupava el tretzè i dinovè lloc, respectivament. BEBE.

GRÀFIC 1
Taxa de cobertura crèdits-dipòsits a Galícia

Fonts: BEBE, AEBE i AECECA (comprèn els crèdits i els dipòsits a administracions públiques i a altres sectors residents).

GRÀFIC 2
Convergència real d'Espanya i Galícia amb la UE. PIB per càpita espanyol i gallec en % del PIB mitjà de la UE

Font: *Renta nacional de España...*, 106.

Recerques 49 (2004) 133-176

Finalment, l'obra social és, sens dubte, el repte d'un factor diferencial enfront del procés liberalitzador dels últims vint-i-cinc anys. A la dècada de 1980, quan s'estava desenvolupant la reforma del sistema de caixes i la desregulació del sistema financer, el plantejament del legislador girava entorn a una idea clau: s'havia de potenciar el «dividend social» però els recursos aliens de les caixes havien crescut de manera important i, en aquestes circumstàncies, l'autoritat monetària temia per la solvència de les caixes. Era necessari garantir l'estabilitat financera i, per tant, s'havia de regular la dotació de recursos propis. Per fer-ho, es reglamentaren les transferències a l'obra benèfica i social i es formulà una major dotació de reserves. Aquesta política va fer que els pressupostos de les caixes gallegues i espanyoles es bloquejaren durant tota una dècada.

Durant la segona meitat dels vuitanta, anaren desapareixent els obstacles financers que actuaven sobre dites transferències i l'activitat de l'obra social de les caixes gallegues inicià la seva recuperació. Al mateix temps, les entitats modernitzaren els instruments de dita actuació. Així, sorgeixen les primeres fundacions amb el propòsit de dotar l'obra social d'un instrument àgil i operatiu, tant en termes financers com de gestió. D'aquesta manera, la política desenvolupada per les fundacions experimentà canvis qualitatius respecte a la vella obra social. L'horitzó de les activitats derivà cap a la joventut, la cultura, la investigació, el suport a sectors productius i a les noves tecnologies. Era la conseqüència lògica de l'assentament de l'estat del benestar; ara l'obra social de la caixa podia canviar els seus objectius en relació a èpoques passades.

A mode de conclusió: la dinàmica interregional

Les diferències econòmiques regionals a Espanya han estat una realitat debatuda a bastament al llarg de les últimes dècades. L'heterogeneïtat del país era ja bastant profunda cap a la fi del segle XVIII i, segons Luis Germán, és probable que les divergències regionals assoliren els seus valors màxims en el segle XIX i primeres dècades del segle XX.⁷⁶ Aquesta idea de disparitat regional constitueix el nostre punt de partida.

Al llarg de l'últim segle i mig, l'economia gallega ha romàs de manera ininterrompuda en el grup de comunitats autònomes més pobres del país, amb el PIB per càpita per sota del 90% de la mitjana espanyola. La valoració d'aquesta evolució depèn molt de la perspectiva elegida. Aquest comportament tan poc afalagador només s'ha repetit per al cas d'Extremadura i Múrcia, la resta de les comunitats en un moment o altre han anat canviant les seves posicions relatives.⁷⁷

76. GERMÁN, LLOPIS, MALUQUER DE MOTES i ZAPATA (eds.), *Historia económica regional...*

77. Vegeu GERMÁN, LLOPIS, MALUQUER DE MOTES i ZAPATA (eds.), *Historia económica regional...*; i *Renta Nacional de España y su distribución provincial. Serie homogénea. Años 1955 a 1993 y avances 1994 a 1998*, 2 vols, i síntesi, Bilbao, Fundación BBV, 1999.

Aquesta visió de l'economia gallega contrasta amb la matinera aparició de les caixes d'estalvi a la regió i amb la seva ràpida consolidació dins del mercat financer gallec. Si analitzem el quadre 3, podem observar com la posició relativa de Galícia en termes de dipòsits per càpita millorà notablement en comparació amb el PIB, especialment, després de la Guerra Civil. Així, superà amb escreix a regions homòlogues en PIB per càpita, com ara Extremadura i Múrcia i a altres amb nivells superiors de creixement com Canàries, Castella la Manxa o, fins i tot, Madrid.⁷⁸ Els resultats són molt similars si considerem la posició relativa de Galícia respecte als dipòsits bancaris per habitant.⁷⁹ La conclusió immediata seria evident: al llarg del període objecte d'estudi, Galícia es troba més a prop de la mitjana espanyola en termes de dipòsits d'estalvi que en termes de creixement.

En aquesta acumulació de capital representen un paper clau, d'una banda, les trameses dels emigrants, és a dir, l'estalvi generat a l'exterior; i, de l'altra, les entitats financeres, especialment les caixes d'estalvi, que sempre estigueren interessades en «*ejercer la tutela y protección del ahorro de los emigrantes*».⁸⁰ A gran part de la historiografia gallega s'assumeix la idea recollida per Villares que els girs americans constituïren la principal font de liquiditat monetària de l'economia gallega.⁸¹ S'insisteix també que, fins a la Guerra Civil, superaren als ingressos derivats de la comercialització dels productes agraris. En aquest sentit, és perceptible com durant els períodes de menor intensitat migratòria el percentatge d'estalvi fou menor. El 1929, la premsa gallega deia: «*los emigrantes remiten a Galicia casi todo el producto de sus ahorros; no es mucho calcular que cada uno haga un giro cada año, y que su total asciende a cien millones de pesetas*». En aquest context, no és d'estranyar que J. A. Alonso es referís a l'emigració com a la «*gran industria gallega*».⁸² Tanmateix, aquest estalvi emigrant actuà més com a factor previsor que com a una vertadera inversió. D'ací que la major part d'aquest import es conservara en impositcions a termini de més alta remuneració però de menor liquiditat.

78. GERMÁN, LLOPIS, MALUQUER DE MOTES i ZAPATA (eds.), *Historia económica regional...; Renta Nacional...*

79. La referència als dipòsits bancaris a MAIXÉ, LINDOSO i VILAR, «Savings Banks...»; vegeu, també, GERMÁN, LLOPIS, MALUQUER DE MOTES i ZAPATA (eds.), *Historia económica regional...*

80. A l'article 9b del primer *Estatuto de la Federación de las Cajas de ahorros de Galicia*, aprovat a la Corunya el 23 de setembre de 1926, s'afirmava la necessitat «de extender con carácter informativo las relaciones a los centros y sociedades gallegas de América a fin de estudiar la posibilidad de establecer delegaciones o instituciones de ahorro autónomas en las repúblicas americanas, que ejerzan la tutela y protección del ahorro a los emigrantes».

81. R. VILLARES PAZ, *La propiedad de la tierra en Galicia (1500-1936)*, Madrid, Siglo XXI, 1982; vegeu, també, A. VÁZQUEZ GONZÁLEZ, «La emigración gallega. Migrantes, transportes y remesas», N. SÁNCHEZ-ALBORNOZ, *Españoles hacia América. La emigración en masa 1880-1930*, Madrid, Alianza, 1988.

82. J. A. ALONSO, «La banca y la economía de Galicia en el primer tercio del siglo xx», M. TUÑÓN DE LARA, *España, 1898-1936: Estructura y cambio*, Madrid, Universidad Complutense, 1984.

Després de la Guerra Civil i durant el període de l'autarquia, Galícia perdé pes des del punt de vista de la seva participació en el PIB espanyol, —1,21 punts percentuals entre 1940 i 1960 (vegeu, també, la gràfica 2).⁸³ Les implicacions econòmiques de la política franquista els anys previs al Plan de Estabilización no foren gens falagueres per als sectors productius gallecs.⁸⁴ Tanmateix, hem vist que les entitats d'estalvi regionals prompte regularitzaren i sanejaren les seves estructures. Sense solució de continuïtat, els dipòsits per càpita gallecs s'aproximaren a la mitjana espanyola en major mesura que durant el període d'entreguerres. Ara bé, en termes relatius, Galícia seguia tenint un percentatge de dipòsits per càpita baix en relació a les regions més desenvolupades i amb nivells d'inversió més elevats. Tanmateix, respecte a aquelles comunitats autònomes de renda similar, Galícia manifestava una major taxa de dipòsit per càpita. Un fenomen que tampoc, en aquesta etapa, pot separar-se del corrent migratori.

El creixement dels anys seixanta tingué a Galícia un ritme inferior a la mitjana espanyola. Entre 1960 i la crisi petroliera de 1973, la participació de Galícia en el PIB espanyol tornà a caure en 0,5 punts. Però els dipòsits gallecs continuaren creixent en termes relatius. S'establí, així, una diferència clara, tant amb les comunitats de renda per càpita semblant, com amb les més dinàmiques. Açò indicaria que al conjunt d'Espanya la conjuntura expansiva estava activant el consum de les economies domèstiques i la inversió dels sectors que formaven la clientela habitual de les caixes espanyoles, mentre que a Galícia aquesta tendència era menys intensa.

En arribar la crisi dels setanta, Galícia resultà bastant perjudicada. Aquesta afectà directament la capacitat d'absorció d'emigració gallega arreu del món i bloquejà la cartera de comandes de la indústria naval. Aquests i altres factors moderaren el ritme de creixement de la regió, tot i que fou, precisament, en la dècada de 1970 quan es produí la màxima aproximació respecte al conjunt espanyol.

Durant els últims vint anys, el valor dels dipòsits per càpita de les caixes s'ha estabilitzat respecte a la mitjana espanyola i s'ha mantingut lleugerament per damunt d'aquelles comunitats autònomes afins. En definitiva, segueix mantenint-se una forta diferència en termes de riquesa entre Galícia i el conjunt de les comunitats autònomes espanyoles. Tanmateix, els dipòsits regionals per càpita de les caixes situen a Galícia en millor posició que comunitats com Andalusia, Astúries, Canàries i Extremadura, però en una posició per sota de la mitjana. Des del punt de vista de les empreses lligades al sector, hi destaquen la seva competitivitat i l'impacte regional. Persisteix, per consegüent, l'aparent contradicció entre un sistema de caixes molt sanejat i una economia regional que segueix estant entre les més endarrerides del país.

Malgrat aquests problemes, sintetitzats entorn a l'envelliment de la població i la baixa capacitat d'estalvi de l'economia gallega, podem identificar noves

83. *Renta nacional...*

84. Vegeu la síntesi de CARMONA, *La economía del siglo XX...*

oportunitats: en primer lloc, l'elevada dimensió energètica regional i, en segon lloc, la consolidació de conglomerats industrials entorn a l'automòbil, el tèxtil i la indústria agroalimentària. Ambdues tenen, sens dubte, rellevància econòmica. Altres factors, com la renovació de la classe empresarial, els llaços econòmics amb el nord de Portugal —regió amb què es manté una forta complementarietat econòmica— suggereixen fortes sinergies que adequadament canalitzades poden suposar un factor de dinamisme econòmic. Finalment, el fort impacte del sistema financer del sector de caixes d'estalvi, la seva implicació en l'economia regional i en els seus eixos d'expansió cap a Portugal i l'economia extraregional, permeten ser moderadament optimistes respecte al futur econòmic de Galícia.

No obstant això, les incògnites del sector són abundants a curt termini. En primer lloc, la pressió competitiva de les grans caixes espanyoles i el paper de les dues caixes gallegues en un mercat que és alhora el gallec, l'espanyol i l'uropeu. En segon lloc, els elements d'incertesa són comuns al conjunt de les caixes espanyoles. Sintèticament els situaríem entorn de tres factors: capitalització, extraregionalització i *statu quo* de caixes-bancs. Respecte al primer aspecte, la posada en marxa del sistema de quotes participatives —sistema de renda variable sense dret a vot en les juntes— permetrà l'accés a nous recursos propis per part de les entitats. Els processos d'extraregionalització estan afectant la identitat del factor diferencial, és a dir, l'obra social, i col·loquen a les caixes mitjanes i xicotetes davant la pressió competitiva de les grans caixes. Per últim, la relació caixes-bancs no passa per bons moments. Incideixen dues circumstàncies: el posicionament governamental i l'actitud de la banca. Històricament, les lluites entre caixes i bancs sempre han anat acompanyades del posicionament governamental mitjançant la regulació pertinent. La novetat respecte a passades polèmiques radica en el fet que els grups empresarials i financers d'algunes entitats d'estalvi tenen capacitat de decisió sobre sectors considerats estratègics. Aquest nou posicionament de les caixes s'ha produït gràcies a les privatitzacions dels noranta, que permeteren que els recursos que les caixes dirigien a l'interbancari es canalitzaren cap a noves adquisicions empresarials, mentre la banca orientava les seves inversions al mercat llatinoamericà. Però la recent crisi llatinoamericana ha fet que s'incrementi, de nou, la pressió dels bancs en el mercat nacional. Simultàniament, el Govern ha posat de manifest els seus temors respecte les potencialitats financeres i empresarials de les caixes, regulant aspectes com l'edat dels consellers, la política creditícia a institucions, els recursos propis, etc. En definitiva, un futur molt obert que, no obstant, convé considerar en perspectiva històrica, donada l'especial idiosincràsia i trajectòria d'aquestes institucions financeres.